

LIETUVOS BIBLIOGRAFIJOS INSTITUTAS

V. ŽUKAS

Tiriant lietuvių bibliografijos istoriją, būtina yra smulkiau apibūdinti pirmosios specialios bibliografinės įstaigos Lietuvoje — Bibliografijos instituto — veiklą. Bibliografijos institutas prie Kauno universiteto bibliotekos veikė beveik 20 metų. Jo vardu keliolika metų buvo leidžiamas žurnalas „Bibliografijos žinios“, jis rinko spaudos statistikos žinias, per jį buvo palaikomi ryšiai su užsieniu ir kt. Deja, Lietuvos Bibliografijos instituto veikla iki šiol mažai tyrinėta ir plačiau nenušviesta. Išspausdintuose lietuvių bibliografijos istorijos darbuose Bibliografijos institutas buvo liečiamas tik prabėgomis.

Apie Bibliografijos instituto materialinius sunkumus, kovą dėl privalomojo egzemplioriaus, apie darbo metodikos ir organizacijos klausimus buvo rašoma to meto periodikoje išspausdintuose straipsniuose¹. Žymiai mažiau žinių apie Bibliografijos institutą rasime lietuvių bibliografijos istorijos darbuose. Be to, paties instituto veiklos vertinimas kartais būdavo prieštaringas. Pavyzdžiui, viename pirmųjų bibliografijos istorijos darbų — trumpoje lietuvių bibliografijos apžvalgoje — V. Biržiška pažymėjo, kad, prie Lietuvos universiteto suorganizavus Bibliografijos institutą, pradėta rūpintis einamosios bibliografijos spausdinimu². Po kurio laiko išspausdintoje V. Biržiškos konspektyvinėje lietuvių bibliografijos apžvalgoje „Lietuvių bibliografijos būklė“, Bibliografijos instituto reikšmė visai sumenkinta. Minimame straipsnyje jis rašė, kad, norint gauti universiteto bibliotekai Lietuvoje išleidžiamų knygų privalomąjį egzempliorių, 1924 m. „teko sukurti prie bibliotekos grynai fiktyvinį Bibliografijos institutą“³. Tokie teiginiai, kaip matysime, ne visiškai atitinka tikrovę. Tarybinis lietuvių bibliografas J. Basiulis, nagrinėjęs buržuazinių metų einamosios lietuvių bibliografijos istoriją, palietė ir Lietuvos Bibliografijos instituto veiklą. Jo nuomone, Bibliografijos institutas egzistavęs tik popieriuje, nes jis neturėjo nei etatų, nei lėšų, o „reikalingas buvo tik kaip priedanga gauti universiteto bibliotekai privalomąjį egzempliorių“⁴.

¹ Pasikalbėjimas su prof. Vacl. Biržiška apie Bibliografijos institutą.—„Banga“, 1928, gruod. 1, Nr. 12.—Parašas: G-s.; Lietuvos Bibliografijos instituto darbai ir rūpesčiai. Pasikalbėjimas su prof. V. Biržiška.—„Literatūros naujienos“, 1936, vas. 1, Nr. 3.—Parašas: I. Z.; Ružancovas A. Lietuvos Bibliografijos institutas.—„Policija“, 1929, Nr. 3, p. 44—45; keli straipsniai „Bibliografijos žiniuose“ ir kt.

² Biržiška V. Bibliografija. K., 1935, p. 36.

³ Биржишка В. Состояние литовской библиографии.—«Сов. библиография», вып 1 (19), 1941, с. 206.

⁴ Basiulis J. Einamoji registracinė bibliografija Lietuvoje 1928—1940 metais.—„Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“, t. 1, 1961, p. 85.

Atrodo, kad toks lakoniškas ir rezervuotas Bibliografijos instituto veiklos įvertinimas ne visiškai objektyvus ir istoriškai teisingas. Manome, kad Lietuvos Bibliografijos instituto veikla turėjo platesnę kultūrinę reikšmę ir yra verta nuodugnesnio tyrinėjimo.

Nušviečiant Lietuvos Bibliografijos instituto veiklą, negalima jos griežtai atsiesti nuo bendrų to meto lietuvių bibliografijos reiškiinių ir ypač nuo Kauno universiteto bibliotekos bibliografinio darbo. Dar daugiau — galima kalbėti apie kai kurias bendras bibliotekos, Bibliografijos instituto ir universiteto profesorių mokslinio ir bibliografinio darbo tendencijas bei kryptis. Pavyzdžiui, apibūdinant universiteto bibliotekos ir Bibliografijos instituto bibliografijos darbą, neteisinga būtų apeiti V. Biržiškos veikalą „Lietuvių bibliografija“ ir kitus darbus, kuriuos jis paruošė ir išspausdino, vadovaudamas minėtoms įstaigoms. Reikšmingų bibliografijos darbų paruošė universiteto profesoriai, bibliotekininkai, studentai (K. Regelis, S. Kolupaila, I. Kisinai, P. Gaučys ir kt.).

Siame straipsnyje, panaudojus archyvinę ir spausdintą medžiagą, norima smulkiau nušviesti Lietuvos Bibliografijos instituto susikūrimo aplinkybes, jo nuostatus bei programą. Bendrais bruožais liečiamas „Bibliografijos žinių“ leidimas, bibliografinės medžiagos rinkimas ir kt. „Bibliografijos žinių“ metodikos klausimai čia neličiami.

I

Vakarų imperialistų remiama Lietuvos buržuazija 1919 m. pavasarį pasmaugė tarybinę santvarką ir likvidavo darbo žmonių revoliucinius iškovojimus. Ji sugriovė plačius švietimo, mokslo ir kultūrinės statybos planus, kuriuos 1918—1919 m. buvo pradėjusi įgyvendinti Lietuvos Tarybinė vyriausybė. Lietuvos buržuazija ilgai nesugebėjo pasiekti kiek reikšmingesnių rezultatų nei krašto ekonomikos, nei kultūros srityje. Per visą vadinamąjį buržuazinės demokratijos laikotarpį (iki 1926 m. fašistinio perversmo) nebuvo panaikintas karo stovis. Siautėjo policija ir cenzūra, persekiodama kiekvieną pažangesnę knygą, laikraštį, likviduodama pažangias spaustuves ir leidyklas, pvz., 1923 m. buvo uždaryta leidykla „Sviesa“, ir kt. Knygų produkcija Lietuvoje buvo labai menka, be to, dauguma leidinių buvo spausdinama už Lietuvos ribų (Tilžėje, Berlyne ir kt.). Negalėjo ilgiau išsilaikyti literatūros žurnalai, ir, išleidus keletą, o geriausiu atveju keliolika numerių, jų leidimas sustodavo (pvz., taip atsitiko su „Veja“, „Skaitymais“, „Baru“, „Gairėmis“, „Pradais ir žygiais“ ir kt.). Labai maža buvo bibliotekų, o jų fondų komplektavimu niekas rimtai nesirūpino, neskyrė tam reikalui lėšų. Apverktiną lietuvių spaudos būklę apibūdino rašytojas V. Mykolaitis-Putinas 1926 m. „Zidinyje“ išspausdintoje apžvalgoje⁵. Jis rašė, kad išleidžiama labai mažai leidinių, o geresnių pasirodo vos vienas kitas. Nutraukė savo darbą „Dainavos“ bendrovė, leidusi žurnalą „Baras“, planavusi leisti knygas. Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos veikla nuo 1922 m. kaskart siaurėjo. V. Mykolaitis-Putinas rašė: „...Mūsų knygų rinkoj jaučiamas toks bankrotas, kad tylėti nebegalima, tuo labiau, kad yra žmonių, kuriems šita nepakęčiama padėtis atrodo visai normalus dalykas: bendra krizė... sunkus gyvenimas... susitvarkysim, praturtėsim, viskas bus gerai:.. Tuo tarpu laikas bėga, entuziazmas blanksta, pajėgos blaškosi ir dvasinis skurdas vis labiau ir labiau ima ęstis į jaunuomenės sielas“⁶. Tuo pat metu buvo išspausdintas kito žymaus lietuvių rašytojo B. Sruogos straips-

⁵ Mykolaitis V. Literatūros padėtis Lietuvoje.—„Zidinis“, 1926, Nr. 4, p. 258—260.

⁶ Mykolaitis V.-Putinas. Raštai. T. 8. V., 1962, p. 38.

nis, kuriame dar kartesniais žodžiais apibūdinama kultūros būklė Lietuvoje. Zurnale „Baras“ B. Sruoga rašė: „...Nūdien Lietuvoj yra kredito politinių partijų biznio reikalams, yra kredito in Lietuvą, tą žemės ūkio kraštą, invežti javams už milijonus litų, yra kredito tokiai turtingai tarpautinei organizacijai, kaip jėzuitų ordenas, yra šv. Zitos draugijai, smokingams, rautams, tiktai lietuvių literatūros, lietuvių kultūros reikalui — nūdien Lietuvoj kredito nėra!“⁷

Suprantama, kad esant tokiai kultūros būklei Lietuvoje, negalėjo būti pasiekta žymesnių laimėjimų nei tokioje svarbioje kultūrinio darbo srityje, kaip bibliografija. Nors iš praeities lietuvių bibliografija paveldėjo reikšmingą palikimą (M. Stankevičiaus, S. Baltramaičio, A. Bruozio ir kt. darbai), tačiau buvo daug ir visai neliestų sričių, daug ankstesnių bibliografų neužbaigtų darbų. Be to, gyvenimas kėlė naujų neatidėliotinių uždavinių: reikėjo sutvarkyti einamąją spaudos bibliografiją, retrospektyvinę lietuvių spaudos bibliografiją, kurią iki 1917 m. vykdė S. Baltramaitis, suorganizuoti jau gilią tradiciją turintį liuanikos bibliografavimą. Mokslo ir kultūros uždaviniai vertė susirūpinti specialiąja bibliografija, knygų leidimo ir prekybos poreikiai skatino imtis leisti informacinių-reklaminių leidinių.

Pirmoji lietuvių bibliografijos vystymosi fazė buržuazinėje Lietuvoje buvo susijusi su kritikos-bibliografijos žurnalo „Knygos“ pasirodymu. Smulkiau nenagrinėdami šio žurnalo bei jame spausdintos medžiagos (tam tikslui reikia specialaus darbo), paliesime tik šio žurnalo programą bei jame keliamus bibliografinio darbo uždavinius.

Svietimo ministerijos lešomis Knygų leidimo komisijos 1922 m. pradėtas leisti žurnalas „Knygos“ turėjo plačią programą: jis turėjo tapti įvairių sričių bibliografijos organu, bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimų žurnalu, patenkinti knygų prekybos bei reklamos poreikius. Redakciniame žurnalo straipsnyje „Darbą pradėdant“⁸ pirmą kartą išdėstyta detali lietuvių bibliografijos organizavimo programa. Panagrinėsime svarbesnius programoje numatytus darbo punktus.

Pradėtas leisti žurnalas „Knygos“, kaip nurodyta programiniame straipsnyje, turėjo tapti „bibliografijos laikraščiu“. Jame buvo numatyta spausdinti straipsnius „iš bibliografijos, bibliologijos, literatūros istorijos, knygyninkystės, knygų apyvartos ir t. t.“⁹ Tuo būdu, žurnalas „Knygos“ turėjo nagrinėti ir spręsti lietuvių bibliografijos teorijos, istorijos, metodikos klausimus, su knygų leidimu, prekyba susijusias problemas. Kadangi bibliotekininkystės ir bibliografijos teorijos, metodikos ir istorijos klausimai Lietuvoje beveik visiškai iki tol nebuvo nagrinėjami, žurnalo „Knygos“ pastangos suorganizuoti šį darbą labai reikšmingos. Deja, žurnale išspausdinti straipsniai dažniausiai buvo fragmentiški, be to, daugiausia lietė atskirus bibliotekų, knygų istorijos klausimus, bibliotekų ir knygų leidimo kroniką. Žymesnio įnašo į teorinės minties išvystymą, metodikos problemų nagrinėjimą „Knygos“ neįnešė.

Žurnalas „Knygos“ buvo numatęs spausdinti labai įvairią bibliografinę medžiagą. Daug dėmesio žurnalo leidėjai kreipė į retrospektyvinę lietuviškų spaudinių bibliografiją. Buvo numatyta spausdinti „bibliografiją visų knygų, kurios yra mūsų rinkoj, pradėdant didžiojo karo laikais“, ir „lietuvių spaudinių bibliografiją nuo seniausių laikų iki 1914 metų“¹⁰. Šie programos punktai rodo, kad einamosios spaudinių bibliografijos

⁷ Sruoga B. Dailiosios literatūros reikalas Lietuvoj.—„Baras“, 1925, Nr. 9—10, p. 146.

⁸ Darbą pradėdant.—„Knygos“, 1922, Nr. 1, p. 1—2.

⁹ Ten pat, p. 1.

¹⁰ „Knygos“, 1922, Nr. 1, p. 2.

uždaviniai žurnale nėra aiškiai suformuluoti — išeinanti spaudos produkcija galėjo būti registruojama tik kartu su ankstesnių metų knygų rinkoje buvusiais leidiniais. Apie spaudinių, nepatekusių į knygų rinką, registravimą visiškai nekalbama. Iš tikrųjų žurnalas „Knygos“ einamosios spaudinių registracijos problemų neišsprendė, o žymesnių rezultatų pasiekė tik retrospektyvinėje bibliografijoje (suregistravo daugelį 1915—1922 metų spaudinių, jo puslapiuose pradėta spausdinti V. Biržiškos „Lietuvių bibliografija“).

Žurnalas „Knygos“ buvo numatęs atlikti didelį darbą analizinės bibliografijos srityje: a) spausdinti žurnalų turinius, b) registruoti svarbesnius „mokslo bei literatūros“ straipsnius iš laikraščių, c) svarbesnes recenzijas apie knygas. Toje srityje nedaug tepasiektą — išspausdinta keliolikos žurnalų turiniai (skyrius „Mūsų žurnalai“); laikraščių straipsnių bei recenzijų sistemingai registruoti žurnalas „Knygos“ nepradėjo.

Daug dėmesio žurnalas „Knygos“ kreipė į lituanikos bibliografavimą. „Knygose“ buvo numatyta spausdinti: a) „bibliografija veikalų ir raštų apie Lietuvą svetimomis kalbomis, pradedant 1904 metais“ ir b) „vertimų lietuvių autorių į svetimas kalbas ir jų veikalų svetimomis kalbomis“¹¹ bibliografija. Šiai medžiagai registruoti žurnale buvo pastovūs skyriai „Lituanica svetimomis kalbomis“ ir „Lietuviai autoriai svetimomis kalbomis“. Tuose skyriuose užregistruota gausi literatūra: lituanikos svetimomis kalbomis apie 580, o lietuvių autorių darbų užsienio kalbomis apie 200 vienetų.

Žurnalo „Knygos“ leidėjai buvo numatę patenkinti ir knygų leidimo bei knygų prekybos poreikius — padėti „knygų apyvartai ir rinkai susitvarkyti“¹², vykdyti spaudos reklamos bei informacijos funkcijas. Tuo tikslu žurnale buvo numatyta rašyti apie spaudai ruošiamas arba verčiamas ir spausdinamas knygas, informuoti apie žymesnius lietuvių literatūros gyvenimo faktus, teikti žinių apie naujus leidėjus, knygynus, spaustuves ir t. t.¹³ Kronikinė, informacinė medžiaga žurnale „Knygos“ gauna gausi.

Knygų populiarinimui visuomenėje buvo skirtos ir naujai išleistų spaudinių recenzijos. (Jų žurnale išspausdinta apie šimtą; recenzuota daugiausia mokslinės ir grožinės literatūros leidiniai.)

Žurnalas „Knygos“ buvo numatęs taip pat spausdinti vertimų iš kitų kalbų į lietuvių kalbą bibliografiją. Nors šis punktas programiniame straipsnyje nėra preciziškai suformuluotas, bet čia, be abejo, kalbama apie nespausdintus vertimų rankraščius arba verčiamas knygas bei kūrinius. Ši medžiaga „Knygose“ buvo spausdinama ir padėjo išvengti nereikalingo dubliavimo tiek vertėjų, tiek spaustuvių darbe.

Tuo būdu matome, kad žurnalas „Knygos“ buvo numatęs apimti beveik visas bibliografijos šakas, išskyrus specialiąją ir rekomendacinę bibliografiją, kuria, beje, tuo metu niekas nė nesirūpind. Tokia plati žurnalo „Knygos“ programa rodo, kad tuo metu nebuvo nei pajėgų, nei lėšų bibliografinį darbą koordinuoti tarp įvairių bibliotekų ar mokslo įstaigų. Suprantama, kad tokį didelį bibliografijos darbą galėjo atlikti ne vienas ar keli bibliografai, bet speciali bibliografinė įstaiga arba biblioteka, turinti turtingus fondus, gaunanči išeinančių spaudinių privalomąjį egzempliorių. Kitas žurnalo „Knygos“ bruožas — pastangos mokslinio tipo bibliografinį žurnalą susieti su knygų leidimo bei prekybos poreikiais — rodo sunkias jo leidimo materialines sąlygas. Leidėjai stengėsi suinteresuoti žurnalu komercinius sluoksnius ir gauti paramos jam spausdinti. Deja,

¹¹ „Knygos“, 1922, Nr. 1, p. 2.

¹² Ten pat, p. 1.

¹³ Ten pat, p. 2.

žurnalo „Knygos“ buvo išleista vos keletas numerių (1922 m. Nr. 1—3 ir 1924 m. Nr. 4—6), ir dėl lėšų stokos bei mažo prenumeratorių skaičiaus jis nustojo eįs. Aišku, leidžiamas neperiodiškai, jis negalėjo vykdyti svarbiausios bibliografinės funkcijos — einamosios spaudinių registracijos. Netiko jis nei spaudos reklamai bei informacijai. Kas liečia žurnale „Knygos“ užregistruotą retrospektyvinę bibliografijos bei lituanikos bibliografijos medžiagą, tai ji nenustojė savo vertės ir šiuo metu/

Lygiagrečiai su žurnalu „Knygos“, o ypač nustojus jį leisti, buvo kai kurių mėginimų registruoti einamąją Lietuvos spaudos produkciją ir lituanikos medžiagą. 1923 m. literatūros žurnalo „Skaitymai“ redakcija, 23-oje knygoje įvedusi bibliografijos skyrių, rašė, kad savo „Bibliografijoje“ minės „visas naujai išeinančias lietuviškas knygas, taip pat ir svetimomis kalbomis apie Lietuvą...“¹⁴ Sekančiame žurnalo numeryje (kn. 24) buvo pažymėta, kad bus registruojamos visos nuo 1922 metų išėjusios knygos, bei visi nauji leidiniai¹⁵. Minėtuose numeriuose žurnalas „Skaitymai“ pradėjo spausdinti bibliografijos medžiagą¹⁶, tačiau savo pažado — duoti universalią einamąją lietuvių spaudos ir lituanikos bibliografiją — neištesėjo, nes 1923 m. jo leidimas nutrūko.

Bibliografinius duomenis apie naujai išeinančius spaudinius buvo numatęs sistemingai spausdinti žurnalas „Atspindžiai“ (žr. 1922 m. spalio 3 d. raštą Svetimam ministerijos Knygų leidimo komisijai, laikomą Valstybiniame centriname archyve, sign. F. 391, ap. 4, b. 1272).

Kaip specialiosios einamosios bibliografijos faktą reikia nurodyti prie žurnalo „Mūsų žinynas“ nuo 1922 m. 2-jo tomo Nr. 2(5) spausdintą bibliografinį priedą „Karo literatūros rodyklė“ Pradžioje buvo spausdinama tik Centrinės kariuomenės bibliotekoje gauta karo ir artimų sričių literatūra, o nuo 1926 m. Nr. 29 „Karo literatūros rodyklės“ programa buvo praplėsta ir apėmė istorijos, geografijos, socialinių mokslų, kalbotyros, literatūros, meno ir kitų sričių leidinius. Šis priedas (leidžiamas iki 1929 m. spalio mėn., išėjo 47 numeriai) tam tikru mastu atvaizdavo einamąją Lietuvos spaudos produkciją.

Tuo metu buvo ir daugiau pastangų organizuoti atskirų mokslo šakų literatūros einamąją bibliografiją. Panevėžio mokytojų seminarijos aukštesniųjų kursų moksleiviai 1926 m. šapirografu išspausdino 18 p. leidinuką „Bibliografinės gamtos mokslų žinios“. Tai buvo žurnalų „Svietimo darbas“, „Lietuvos mokykla“ ir „Trimitas“ anotuota straipsnių bibliografija. Leidinys buvo skiriamas moksleiviams ir būsimesiems mokytojams. Leidinį buvo numatyta leisti ir ateityje¹⁷. Tais pat 1926 m. šapirografu buvo leidžiamas ir karinės literatūros bibliografijos periodinis leidinys „Naujienos“¹⁸.

Visi tie faktai rodė išaugusį einamosios ir atskirų mokslo šakų bibliografijos poreikimą. Bibliografija buvo reikalinga mokslo darbui, švietimui, statistikai, vidinei ir tarptautinei informacijai. Aišku, tokie sporadiški, dažnai nepakankamai kvalifikuotai paruošti, be to, fragmentiški darbai negalėjo patenkinti išaugusių poreikių. Tai galėjo atlikti speciali mokslo įstaiga arba stambi biblioteka. Dėl to suprantama, kad tolesnė lietuvių bibliografijos raida buvo labai glaudžiai susijusi su 1922 m. vasario 16 d. Kaune įkurtu Lietuvos universitetu bei 1923 m. sausio mėn. pradėjusia veikti universiteto biblioteka.

¹⁴ „Skaitymai“, kn. 23, 1923, p. 174.

¹⁵ „Skaitymai“, kn. 24, 1923, p. 184.

¹⁶ Žr. Z u k a s V. Prie bibliografijos istorijos.—„Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“, t. 2, 1962, p. 189—190.

¹⁷ Bibliografinės gamtos mokslų žinios.—„Karo literatūros rodyklė“ („Mūsų žinyno“ priedas), 1927, Nr. 31, p. 117.

¹⁸ Ten pat.

Kaune įsteigtas Lietuvos universitetas (toliau vadinsime Kauno universitetu) iš karto tapo mokslinio ir bibliografinio darbo centru. Jau 1922 m.,— vos pradėjus organizuoti būsimąjį universitetą,— buvo svarstomi ir planuojami darbai, kuriuos jis turėtų atlikti. Žurnalo „Knygos“ 1-jame numeryje išspausdintame straipsnyje „Lietuvių bibliografijos reikalai“ buvo rašoma, kad universitetas turėsiąs ruošti retrospektyvinę lietuvių spaudos ir liuanikos bibliografijas. Tokių bibliografijų sudarymas, anot straipsnio autoriaus, esąs mokslo darbas, ir dėl to jas turinti ruošti mokslo įstaiga. (Einamoji spaudinių registracija laikoma administraciniu darbu.) Minėti pasiūlymai universitetui yra motyvuojami ir tuo, kad jo profesoriai ir dėstytojai vis viena paskaitoms ir kitiems darbams renka bibliografiją, tame tarpe ir įvairių sričių liuanikos („lituanologijos“) literatūrą¹⁹. Tuo būdu, esą, profesoriai ir lektoriai kolektyvinėmis jėgomis galėtų iš naujo pertvarkyti S. Baltramaičio liuanikos bibliografiją, joje surinktą medžiagą naujai suklasifikuoti, papildyti jos spragas, be to, pratęsti ją iki paskutiniųjų metų. Tokia kolektyvo paruošta sisteminė bibliografija vėliau galėtų būti išspausdinta. Deja, apie šį svarbų sumanymą ir kolektyvinį universiteto profesorių darbą, ruošiant universalią liuanikos bibliografiją, duomenų neturime. Gali būti, kad nė nebuvo bandoma šį sumanymą realizuoti, nes įsteigtam universitetui iškilo daug kitų uždavinių ir atsirado kitų, tame tarpe ir bibliografijos, darbų.

Lietuvos universitetas bei jo biblioteka greitai tapo bibliografinio darbo centru ir juo buvo visą buržuazijos valdymo laikotarpį. Imtis bibliografijos vertė tarptautinių ryšių, informacijos ir kiti reikalai. Universitete nuo pirmųjų jo darbo metų veikė Tarptautinio intelektualinio bendradarbiavimo komisija, kuri palaikė ryšius su tarptautine mokslinio bendradarbiavimo komisija, veikusia prie Tautų Sąjungos. Iš jos buvo gautas pirmas bibliografijos uždavinys, kurį teko universitetui atlikti jau pačioje savo veikimo pradžioje. 1923 m. pabaigoje ar 1924 m. pradžioje į Lietuvos universiteto Tarptautinio intelektualinio bendradarbiavimo komisiją kreipėsi šveicarų Nacionalinės bibliotekos Berne vedėjas Marselis Godė (Godet), dirbęs ekspertu bibliografijos klausimams Tautų Sąjungos Mokslinio bendradarbiavimo komisijoje. Jis prašė žinių apie lietuvių bibliografijos būklę, jos vystymąsi Lietuvoje. Universiteto profesoriai, „sustatę retrospektyvinės ir periodinės bibliografijos sąrašus“, nusiuntė juos į Sveicariją²⁰. Iš universiteto darbo apyskaitos nėra visai aišku, kokio pobūdžio buvo tas darbas, bet, greičiausiai, tai buvo įvairių bibliografijos darbų sąrašas — lietuvių bibliografijos bibliografija.

Dar labiau rūpintis bibliografija vertė vidinės krašto gyvenimo sąlygos, mokyimo bei mokslinio darbo uždaviniai. Kauno universitetas ėmėsi kai kurių konkrečių bibliografijos darbų.

1923 m. kovo 12 d. humanitarinių mokslų fakultete įsteigtas Kultūros muziejus, vėliau pavadintas Humanitarinių mokslų fakulteto muziejumi, rinko įvairius leidinius, straipsnius, rankraščius ir kitą medžiagą „literatūros istorijai ir bibliografijai“²¹. (Muziejaus vedėju kurį laiką buvo prof. V. Mykolaitis-Putinas²².)

Kauno universitete jau pirmaisiais darbo metais susirūpinta bibliografijos klausimų moksliniu nagrinėjimu ir jų populiarinimu studentų tarpe: 1922 m. vasario mėn. įsteigtame humanitariniame fakultete pavasario semestre 3 savaitinių valandų bibliografijos kursą skaitė didelis tos

¹⁹ Lietuvių bibliografijos reikalai.—„Knygos“, 1922, Nr. 1, p. 7.

²⁰ Lietuvos universiteto veikimo apyskaita. 1922.II.16.—1924.VI.15, K., 1924, p. 16.

²¹ Ten pat, p. 77.

²² Vytauto Didžiojo universitetas. 1930—1931 mokslo metais. K., 1931, p. 86.

srities žinovas prof. E. Volteris²³. 1925—1926 mokslo metais bibliografijos kursą Kauno universitete skaitė V. Biržiška.

Daug dėmesio į bibliografiją bei istoriografiją kreipė specialių dalykų dėstytojai. 1923 m. rudens semestre ir 1924 m. pavasario semestre prof. J. Yčas skaitė Lietuvos istoriografijos kursą²⁴. 1923—1924 mokslo metais prof. E. Volterio vedamame Lietuvos istorijos seminare buvo renkama medžiaga aiščių tautų ir jų valstybių senovės istorijai, pradedant III mūsų eros amžiumi. Bibliografijos bei istoriografijos temos ir problemos paskaitose bei seminaruose buvo nagrinėjamos ir vėlesniais metais. Teologijos-filosofijos fakulteto filosofijos skyriaus mokymo planuose buvo Lietuvos istorijos bibliografijos kursas²⁵. E. Volteris skaitė Lietuvos istorijos šaltinių kursą²⁶, V. Biržiška — lietuvių knygos istoriją²⁷. 1935 m. rudens semestre prof. J. Lapo skaitė Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės istoriografiją²⁸ ir kt.

Išliko žinių ir apie kai kuriuos studentų darbus. Pvz., 1923 m. pava-sarį lietuvių literatūros proseminare stud. P. Gaučys paruošė bibliografiją „Dainų literatūra“. Ruošdamas šį darbą, jis peržiūrėjo universiteto bibliotekos fondus, privačius knygų rinkinius. Šis darbas antrašte „Esamoji literatūra Kaune dainų srityje“ buvo išspausdintas žurnale „Knygos“ (1924, Nr. 4—6): Apie jį spaudoje pasirodė teigiamų atsiliepimų. Pvz., „Mūsų žinynas“ (1924, Nr. 21, p. 545) rašė, kad darbas būsiąs naudingas kiekvienam filologui. Be to, priduriama, kad reikėtų panašaus darbo, kuris apimtų literatūrą „iš Lietuvos karo ir karų Lietuvoje istorijos“.

1923 m. rudenį tas pats stud. P. Gaučys pateikė darbą apie Kaune esančią „Medžiagą lietuvių literatūros istorijai“. Šį darbą jis ruošė iš-tisus metus²⁹.

Daug dėmesio iš pat pradžių universiteto vadovybė kreipė į bibliotekos sutvarkymą. Bibliotekos reikalais rūpintis 1922 m. pradžioje buvo įkurta Laikinoji komisija, į kurios sudėtį, be kitų, įėjo bibliografas ir bibliotekininkas E. Volteris, vėliau bibliografijos srityje pasižymėjęs K. Regelis, prof. K. Vasiliauskas ir kt. 1922 m. pabaigoje ši laikinoji komisija virto Bibliotekos komisija. Vėlesniais metais Bibliotekos komisija buvo sudaroma rektorius pavedimu, o į jos sudėtį įeidavo prorektorius, bibliotekos direktorius bei fakultetų tarybų rinkti atstovai, po vieną nuo kiekvieno fakulteto. Bibliotekos komisija turėjo dideles teises ir uždavinius: svarstydavo buto, etatų, sąmatos, vidaus taisyklių ir kitus klausimus, sudarydavo bibliotekai pirktinų knygų sąrašus, svarstė atskirų bibliotekų pirkimo klausimus ir kt. Deja, bibliotekos tvarkymo reikalai ir ypač jos fondo papildymas sunkiai vyko. Štai ištrauka, apibūdinanti to meto Kau-no universiteto bibliotekos sunkumus ir buržuazinės Lietuvos vyriausybės bei valdžios aparato abejingumą mokslo bei kultūros klausimams. 1924 m. išspausdintoje Kauno universiteto veikimo apyskaitoje rašoma: „...biblioteka veik negaudavo jokių leidinių, išeinančių Lietuvoje. Iš Lietuvos Valstybinių įstaigų tiktai Užsienių Reikalų Ministerija ir Žemės ūkio Ministerija siuntė Universitetui savo leidinius. Švietimo Ministerija siuntė tiktai iki 1923 metų galo. Nuo to laiko atsisakė. Kitos Valstybinės įstai-gos randa liekamų egzempliorių siųsti, pav., leidinius į S. Salvadorą, Per-

²³ Lietuvos universiteto veikimo apyskaita..., p. 71.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Vytauto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių veikimo metų (1927.II.16—1932.IX.1) apyskaita. K., 1933, p. 198.

²⁶ Ten pat, p. 208.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Vytauto Didžiojo universiteto 1935 m. rudens semestro kalendori K., 1935, p. 43.

²⁹ Lietuvos universiteto veikimo apyskaita..., p. 73.

siją, Siamą ir kitur, bet nerado dar kelio į Universiteto Biblioteką. Iš lietuviškų laikraščių ir žurnalų Lietuvoje einančių bibliotekoje buvo gaunami tik: „Lietuvos Žinios“ aptaisytais visų metų komplektais, „Teisė“ ir „Šeimo Darbai“... Kadangi biblioteka neturi lėšų šiems leidiniams pirkti, todėl ir susidaro tokia padėtis, kad bibliotekoje iki šiol nėra Būgos Zodyno, Svetimo Ministerijos išleisto, ar kad biblioteka gauna nemokamai Latvijos³⁰ Vyriausybės Žinias, bet negauna Lietuvos „Vyriausybės Žinių“; gauna Suomijos ir Čekoslovakijos Statistikos Biuro Biuletinį, bet negauna Lietuvos Statistikos biul. ir pan.“³⁰

Nepalankus universiteto bibliotekai buvo ir 1919 metų Spaudos įstatymas. Šio įstatymo 9-jame paragrafe rašoma, kad „spaustuvė ir tolygi jai įstaiga privalo pristatyti kiekvieno spaudinio 8 egzempliorius Apskrieties ir Miesto, arba Apskrieties viršininkui“³¹. Tolesnis tų egzempliorių likimas buvo paliktas apskrieties viršininkų nuožiūrai ir jų malonei.

Esant tokiai būklei, universiteto Bibliotekos komisijai ir kitoms instancijoms teko ieškoti išeities iš susidariusios aklavietės ir pasiekti, kad Bibliotekos fondai būtų sistemingai papildomi naujais leidiniais ir tuo būdu sudaryta reikalinga bazė pedagoginiam, moksliniam ir bibliografijos darbui. Bibliotekinė komisija, vadovaujama prof. V. Cepinskio, jau 1922 m. liepos 3 d. pasiūlė rektoratui dėti pastangų, kad Vidaus reikalų ministerija atiduotų universitetui po 2—3 kiekvieno leidinio egzempliorius, gaunamus pagal Lietuvos veikiančią spaudos įstatymą³². Šios pastangos davė tam tikrų rezultatų: 1922 m. liepos 17 d. raštu Vidaus reikalų ministerija pranešė, kad po vieną prašomų leidinių egzempliorių saugumo departamentas galės duoti universiteto bibliotekai, kitų klausimas svarstomas³³. Bibliotekos komisija siekė privalomojo egzemplioriaus klausimą išspręsti iš pagrindų ir dėjo pastangų pakeisti spaudos įstatymą. Bibliotekos komisija paruošė spaudos įstatymo pakeitimo projektą³⁴, kuriame numatė privalomuoju egzemplioriumi aprūpinti ir universiteto biblioteką. Be to, tame projekte buvo praplėstas privalomojo egzemplioriaus įstatymas — jis apėmė ir lietuvių arba kita kalba užsienyje spausdintus, bet Lietuvoje platintus leidinius. Deja, spaudos įstatymo pakeitimo projektas nebuvo įgyvendintas, ir būklė iš esmės mažai pasikeitė.

Toliau svarstant Kauno universiteto bibliotekos ir bibliografinio darbo organizavimo perspektyvas, iškilo projektas įsteigti Bibliografijos institutą. Ypač aktyviai tuo klausimu rūpinosi Tarptautinio intelektualinio bendradarbiavimo komisija, kuriai tekdavo keistis su užsieniu spaudiniais, informacija, bibliografija. Ši komisija paruošė Bibliografijos instituto prie universiteto bibliotekos projektą, kurį po to apsvarstė Bibliotekos komisija ir pateikė universitetui senatui. Senatas galutinai suformulavo ir patvirtino Bibliografijos instituto statutą (nuostatus).

J

III

Lietuvos Bibliografijos institutas pagal nuostatus buvo numatytas kaip plati mokslo įstaiga. Nuostatuose apibrėžta jo organizacija, pažymėti glaudūs ryšiai su universitetu bei biblioteka. Nuostatų 2-jame paragrafe buvo pažymėta, kad Bibliografijos institutas esąs valstybės išlaikoma Kauno universiteto žinioje veikianči įstaiga. Universiteto bibliotekos vedėjas kartu esąs ir Bibliografijos instituto direktorius, o instituto techninis ir administracinis darbas atliekamas bibliotekos personalo jėgomis.

³⁰ Lietuvos universiteto veikimo apyskaita... p. 23—24.

³¹ Spaudos įstatymas.—„Laikinosios vyriausybės žinios“, 1919, Nr. 17, p. 5.

³² Kauno Valstybinis archyvas (toliau — KVA), R-557, ap. 11, eil. Nr. 1, l. 13.

³³ Ten pat, eil. Nr. 31, l. 199.

³⁴ „Spaudos įstatymo“ pakeitimo projektas.—„Knygos“, 1924, Nr. 4—6, p. 286.

Bibliografijos institutas turįs savo sąmatą, kuri pridedama prie universiteto bibliotekos sąmatos.

Nuostatuose buvo numatytas aktyvus universiteto mokslo personalo dalyvavimas Bibliografijos instituto veikloje — kiekviena universiteto fakulteto taryba iš savo tarpo rinko vieną Bibliografijos instituto narį. Be to, instituto nuostatuose buvo numatyta į jo veiklą įtraukti ir universitete nedirbančius Lietuvos bei užsienio bibliografijos veikėjus. Statuto 5-jame paragrafe rašoma, kad institutas „gali kooptuoti savo nariais ir kitus bibliografijos srityje pasižymėjusius žmones ir rinkti narius korespondentus užsienyje“³⁵. Tuo būdu, instituto statutas rodo, kad buvo organizuojama plačių užmojų ir perspektyvų mokslo įstaiga, kuri turėjo sujungti visas lietuvių bibliografijos srityje dirbančias pajėgas, ir, aišku, koordinuoti bei planuoti jų darbą.

Apie instituto bibliografinio darbo planus statute rašoma: „Bibliografijos instituto uždavinys registruoti, tvarkyti ir gaminti lietuviškų ir svetimomis kalbomis apie Lietuvą spaudinių, kurie tik pasirodo ar Lietuvoje ar svetur, bibliografiją“³⁶. Taigi, vienas svarbiausių instituto bibliografijos darbų buvo einamoji spaudinių registracija. Bibliografijos objektas numatytas platus — lietuviški spaudiniai ir lituanikos literatūra, Lietuvoje ir už jos ribų išleisti arba išspausdinti darbai. Tokiu principu renkama ir registruojama bibliografinė medžiaga teikė plačių galimybių mokslo, kultūros bei švietimo darbui.

Einamoji spaudinių registracija bibliografijos leidiniuose buvo numatyta dviem fazėmis. Pirmoji fazė — periodiškai, greičiausiai, nedidelių mėnesinių sąsiuvinių forma, lietuvių ir bent viena užsienio kalba leidžiamimi abėcėliniai knygų sąrašai. Antroji — suvestinė sisteminė kiekvienų metų spaudos bibliografija. Tokia einamosios bibliografinės registracijos organų leidimo sistema buvo nauja ir pažangi ne tik Lietuvos sąlygomis: ji sudarė galimybes operatyviai informuoti bibliotekas, knygų prekybą bei visuomenę apie išeinančius naujus leidinius. Suvestiniai metraščiai pirmiausia buvo skirti mokslinei bibliografinėi informacijai. Tokio pobūdžio leidiniai gali apibendrinti spaudos pasiekimus statistikos, kultūros istorijos ir kitais atžvilgiais.

Bibliografijos instituto nuostatuose atkreiptas dėmesys ir į bibliografijos darbo metodikos klausimus. Juose nurodyta, kad institutas „savo darbe laikosi tarptautinių bibliografijos autoritetų nustatytų taisyklių“³⁷. Tuo būdu, buvo siekiama, kad leidžiami bibliografiniai darbai atitiktų kitų šalių bibliografijos metodikos pasiekimų lygį. Be abejo, pirmiausia čia turimas galvoje 1895 m. Briuselyje įkurtas Tarptautinis bibliografijos institutas bei paruošta dešimtainės klasifikacijos schema. (Ji vėliau buvo naudojama instituto ruošiamose „Bibliografijos žiniuose“.) Didelės reikšmės, vystant bibliografinį darbą Lietuvoje, turėjo ir kitų šalių (Tarybų Sąjungos tautų, Latvijos, Lenkijos ir kt.) patyrimas, įgytas, leidžiant einamosios bibliografijos organus. Vėliau šio instituto darbuotojai ne kartą savo straipsniuose lietė įvairių šalių pasiekimus bibliografijos srityje, ragino sekti jų pavyzdžiu³⁸.

Bibliografijos instituto statute pažymėti glaudūs jo ryšiai su universiteto Tarptautine intelektualinio bendradarbiavimo komisija. Institutas turėjo palaikyti ryšius su užsieniu, teikti bibliografinę informaciją

²⁵ Lietuvos universiteto veikimo apyskaita. p. 22.

³⁶ Ten pat, p. 21.

³⁷ Ten pat, p. 22.

³⁸ Valstybinės bibliografijos reikalai svetur ir Lietuvoje.— „Lietuva“, 1927, rugs. 3 (Nr. 198).— Parašas: A. R-as; Biržiška V. Lietuvos bibliografijos reikaluose.— „Lietuva“, 1927, lapkr. 23 (Nr. 265).— Parašas: Vac. Bir-ka.

bei statistikos medžiagą apie lietuvių spaudą užsieniui. (Užsienio informacijai buvo skirtas numatytas leisti periodinis abėcėlinis Lietuvos spaudaių sąrašas viena kuria užsienio kalba.) Institutas turėjęs palaikyti ryšius su kitų šalių bibliografinėmis įstaigomis bei atskirais bibliografais, ypač dirbančiais lituanistikos srityje, atlikti ir reprezentacines funkcijas — dalyvauti tarptautiniuose bibliografų suvažiavimuose bei pasitarimuose (nuo 1931 m. šis funkcijas atlikdavo Bibliotekininkų draugija).

Labai svarbus tiek bibliografijos institutui, tiek ir universiteto bibliotekai buvo 10-sis paragrafas, skelbiant, kad institutas per Vidaus reikalų ministeriją gauna iš spaustuvų po vieną išeinančių spaudinių egzempliorių. Šis paragrafas buvo pritaikytas prie veikiančio spaudos įstatymo, pagal kurį privalomasis egzempliorius turėjo cenzūrines-policines funkcijas. Kauno universitetas rūpinosi, kad vienas iš apskričių arba miestų viršininkams siunčiamų egzempliorių sistemingai būtų pristatomas organizuojamam institutui. Šis egzempliorius turėjo iš esmės išspręsti ir universiteto bibliotekos fondų komplektavimo naujais leidiniais klausimą. Reikia pažymėti, kad šis statuto paragrafas buvo visų rezultatųviausias — Bibliografijos instituto vardu buvo gaunamas, nors ir nepilnas, išeinančių spaudinių privalomasis egzempliorius.

Palyginę bibliografijos instituto statutą ir žurnale „Knygos“ išdėstytą bibliografinio darbo programą, matome, kad Bibliografijos instituto darbo programa buvo žymiai preciziškesnė — apėmė einamąją spaudinių registraciją ir lituanikos bibliografiją. (Kai dėl analizinės straipsnių bibliografijos, tai nuostatuose atskirai apie ją nekalbama, nors vėliau „Bibliografijos žiniuose“ ji užima žymią vietą). Be to, išgavus iš valdžios privalomąjį egzempliorių, šis Bibliografijos instituto darbo planas buvo visiškai realus. Kai dėl retrospektyvinės lietuvių spaudos bibliografijos, tai instituto statute šis klausimas nebuvo aiškiai suformuluotas (žurnale „Knygos“, kaip matėme, ji iškeliamą į pirmą vietą). Tačiau statute numatyti ryšiai ir bendradarbiavimas su Lietuvos bei užsienio bibliografais rodo, kad institutas buvo užsibrėžęs dirbti taip pat ir retrospektyvinės bei specialiosios bibliografijos srityse. Mokslininkų bei platesnių bibliografijos specialistų dalyvavimas instituto darbe sudarė prielaidas ir moksliniam darbui bibliografijos teorijos bei metodikos srityje.

Kokios teigiamos ir neigiamos Lietuvos Bibliografijos instituto organizacijos savybės, kokios buvo realios jo veikimo sąlygos? Bibliografijos institutų, veikiančių prie stambiausių krašto bibliotekų, buvo ir šiuo metu yra nemaža. Pavyzdžiui, nuo 1917 m. Prahoje veikęs bibliografijos institutas 1928 m. įėjo į Čekoslovakijos Nacionalinės bibliotekos sudėtį. Tais pat 1928 m. Lenkijoje Nacionalinės bibliotekos (Biblioteka narodowa) sudėtyje buvo įsteigtas bibliografijos institutas ir kt. Šie institutai ruošė einamosios bibliografijos metraščius. Organizuoti bibliografijos institutą prie vienos stambiausių tuo metu Lietuvoje bibliotekų — Kauno universiteto bibliotekos — buvo patogų daugeliu atžvilgių. Universiteto bibliotekos fondai sudarė plačią bazę bibliografijos darbui. Aktyvus bibliotekos darbuotojų ir profesorių dalyvavimas instituto darbe darė jo veiklą realią, net neturint specialių etatų, be to, jie galėjo užtikrinti aukštą metodinį ir mokslinį dirbamų darbų lygį, nukreipti instituto darbą prie svarbiausių mokslo ir kultūros problemų. Bendra instituto ir universiteto bibliotekos vadovybė galėjo geriau planuoti ir koordinuoti šių įstaigų darbą, organizuoti pagrindines to meto Lietuvos bibliografų jėgas svarbiausiems klausimams spręsti.

Antra vertus, tokia Bibliografijos instituto organizacinė būklė, ypač to meto Lietuvos sąlygomis, turėjo ir neigiamų pusių. Įleidamas į universiteto bibliotekos sudėtį ir aptarnaujamas iš esmės to paties perso-

nalo, institutas negalėjo išplėsti savo veiklos, nes, augant bibliotekos fondams bei skaitytojų skaičiui ir esant ribotam darbuotojų kiekiui, pasitarėji vos spėdavo atlikti savo pagrindinį darbą. Instituto profilį ir uždavinius plėtė ryšiai su Tarptautinio intelektualinio bendradarbiavimo komisija, o vėliau, leidžiant „Bibliografijos žinias“, — ir su knygų prekybos įstaigomis. Tačiau didžiausias Bibliografijos instituto veiklos stabdis buvo materialinių lėšų stoka ir iš esmės visuomeninis jo organizacijos pagrindas — specialių etatų stoka.

Lietuvos Bibliografijos institutas buvo įsteigtas 1923 m. gruodžio 13 d., universiteto senatui patvirtinus Bibliotekinės komisijos nutarimą steigti institutą³⁹. 1924 m. birželio 14 d. Kauno universiteto rektorius V. Cepinskio raštu pranešama, kad senato pasiūlymu fakulteto atstovais į Bibliografijos institutą išrinkti technikos fak. — prof. K. Vasiliauskas, medicinos — prof. J. Zilinskas, teisės mokslų — doc. P. Salčius, humanitarinių mokslų — doc. A. Senas, matematikos-gamtos — doc. B. Kuodaitis ir kt. Tų metų gegužės mėn. buržuazinė vyriausybė Bibliografijos institutui steigti paskyrė 8000 litų⁴⁰. Darbą Bibliografijos institutas pradėjo 1924 m. antrojoje pusėje.

Lietuvos Bibliografijos instituto direktorium visą jo gyvavimo laiką buvo bibliotekos vedėjas V. Biržiška. Pradžioje neapmokamo instituto reikalų vedėju buvo kariuomenės bibliotekos vedėjas A. Ružancovas. Tas pareigas jis ėjo dar ir 1930 m.⁴¹ Pagrindinis jo darbas — ruošti žurnalui „Bibliografijos žinios“ medžiagą. Specialaus etato bibliografijos institutas ilgai neturėjo, ir tik 1931 m. gegužės 1 d. buvo patvirtintas šio instituto reikalų vedėjo etatas. Jį visą laiką užėmė A. Salkauskaitė, beje, dirbusi daugiausia prie universiteto bibliotekos sisteminio katalogo. Ilgą laiką „Bibliografijos žinių“ administratore dirbo J. Neveravičiūtė⁴². Bibliografijos instituto bendradarbiu buvo bibliografas I. Kisinai⁴³ ir kt. Specialių papildomų etatų institutas daugiau negavo iki savo veikimo pabaigos.

IV

Vienas iš svarbiausių įsteigto Bibliografijos instituto darbų buvo privalomojo egzempliorių rinkimas. Šis darbas — ne toks paprastas ir lengvas, nes nebuvo įstatymo, įpareigojančio spausuves ir leidėjus pristatyti betarpiškai Bibliografijos institutui visų išleidžiamų spaudinių privalomuosius egzempliorius. Bibliografijos institutui po vieną savo apskrityje išspausdinto leidinio egzempliorių siuntinėdavo apskrities viršinininkai⁴⁴. (Institutui jis buvo siuntinėjamas pagal aukščiau minėtą 1922 m. liepos 17 d. Vidaus reikalų ministerijos raštą.) Suprantama, kad tokiu būdu siunčiamas privalomasis egzempliorius negalėjo būti pilnas, ir bibliografijos institutas dažnai būdavo priverstas kreipti į aukštesnes administracines instancijas arba tiesiog į policijos tarnautojus, prašydamas atsiųsti spaudinių arba žinių apie juos, Bibliografijos instituto sunkumai, patirti, renkant privalomąjį egzempliorių bei spaudinius liečiančius duomenis, aprašyti buržuazinės Lietuvos policijos organe „Policija“. Jame be kito ko rašoma: „Miestų ir apskričių viršininkų įstaigų valdininkai gerai pažįsta šios įstaigos [Bibliografijos instituto — V. Ž.] raštus. Pažįsta juos ir policijos valdininkai, kuriems tenka kartais išaiškinti, institutui prašant, įvairias smulkmenas apie atspausdintas knygas, pav. jų tiražą (išspausdintų egzempliorių skaičius), spausdinimo vietą

³⁹ KVA, R-557, ap. 11, eil. Nr. 31, l. 146.

⁴⁰ Ten pat, eil. Nr. 3, l. 132.

⁴¹ Ten pat, l. 6.

⁴² Ten pat, eil. Nr. 42, l. 1.

⁴³ Ten pat, eil. Nr. 1—10, l. 164.

⁴⁴ „Banga“, 1928, gruod. 1, Nr. 12.

(spaustuvė) ir t. t.“⁴⁵ Be abejo, per šias instancijas eidami privalomieji egzemplioriai ne visuomet pasiekdavo Bibliografijos institutą. Ypač nepilnas buvo smulkesnių, žinybinio, reklaminio pobūdžio leidinių privalomas egzempliorius. Į institutą nepatekdavo cenzūros konfiskuoti leidiniai. Dėl to privalomojo egzemplioriaus klausimas ne kartą buvo keliamas periodinėje spaudoje, Bibliografijos instituto raštuose. 1927 m. V. Biržiška, liesdamas einamosios bibliografijos organizavimo klausimus⁴⁶, reikalavo, kad Bibliografijos institutui spaudinių registracijai būtų pristatomi ir cenzūros konfiskuoti leidiniai, taip pat Klaipėdos krašto leidiniai,— jų negaudavo nė viena to meto Lietuvos biblioteka. Klaipėdos krašto spaudinių privalomojo egzemplioriaus problema nebuvo išspręsta ir vėliau. Štai 1932 m. rugsėjo mėn. rašte Klaipėdos krašto gubernatoriui Bibliografijos instituto direktorius rašė, kad institutas gauna tik atskirus tame krašte išspausdintus leidinius. Norėdamas surinkti visus Klaipėdos krašte išleidžiamus spaudinius, institutas buvo pradėjęs juos pirkti. Tačiau šios priemonės pasirodė nepakankamos, nes tam tikra spaudinių dalis (statutai, apyskaitos, taisyklės) nėra skirti knygų prekybai ir negalima jų nusipirkti⁴⁷. Buvo daryta žygių kreiptis ir į Klaipėdos krašto gubernatūrą bei direktorių. Pastaroji buvo žadėjusi šį klausimą iškelti seimelyje ir aprūpinti Bibliografijos institutą privalomuoju egzemplioriumi. Deja, šiuo klausimu niekas rimtai ten nesirūpino ir neskubėjo išspręsti jo. Dėl to susidarė gana paradoksali būklė, kai dalis Klaipėdos knygų produkcijos buvo registruojama Vokietijos, tačiau neregistruojama Lietuvos registracinės bibliografijos leidiniuose. Klaipėdos krašto direktoriui Bibliografijos institutas ne kartą yra rašęs ir vėliau. Pvz., 1936 m. spalio 24 d. rašte buvo prašoma „Klaipėdos krašto valdžios žinių“ atskirų numerių⁴⁸.

Apskritai, per visą buržuazinės Lietuvos laikotarpį Klaipėdos krašto privalomojo egzemplioriaus klausimas nebuvo išspręstas, ir Bibliografijos institutas jo negaudavo. Dėl to institutas, jau hitlerinei Vokietijai užgrobęs Klaipėdos kraštą, stengėsi įvairiais keliais surinkti Klaipėdoje spausdintus leidinius. (Žr. tuo reikalu raštą Žemės ūkio rūmams⁴⁹.)

Privalomojo egzemplioriaus klausimas vėl iškilo 1935 m., kai buvo priimtas naujas spaudos įstatymas. Nors jis šio klausimo iš esmės neišsprendė, tačiau numatė, kad pristatomus aštuonius privalomus egzempliorius skirsto vidaus reikalų ministras, susitaręs su švietimo ir teisingumo ministrais⁵⁰. Įstaigų, turinčių gauti privalomąjį egzempliorių, sąrašė buvo ir Kauno universiteto biblioteka⁵¹. Atrodo, kad nuo 1935 iki 1940 m. universiteto biblioteka ir Bibliografijos institutas gaudavo daugiau negu vieną privalomąjį egzempliorių⁵². Tuo būdu, 1935 m. spaudos įstatymas iš dalies palengvino privalomojo egzemplioriaus rinkimą ir jo pristatymo kontrolę. (Klaipėdos krašto jis nelietė.) Tačiau ir vėliau Bibliografijos institutas ne kartą yra skundęsis įstaigomis, kurios nesilaikė spaudos įstatymo 8 paragrafo ir nepristatydavo privalomojo egzemplioriaus arba jį pristatydavo ne pilnutinai. Ypač didelių spragų buvo nuo 1939 m. spa-

⁴⁵ „Policija“, 1929, Nr. 3, p. 44.

⁴⁶ Biržiška V. Lietuvos bibliografijos reikaluose.—„Lietuva“, 1927, lapkr. 23 (Nr. 265).—Parašas: Vac. Bir-ka.

⁴⁷ KVA, R-557, ap. 11, eil. Nr. 1—10, l. 167.

⁴⁸ Ten pat, eil. Nr. 11, l. 278.

⁴⁹ Ten pat, ap. 16, eil. Nr. 36, l. 71.

⁵⁰ Spaudos įstatymas.—„Vyriausybės žinios“, 1935, Nr. 510, p. 1.

⁵¹ Naujas privalomųjų egzempliorių suskirstymas.—„Bibliografijos žinios“, 1940, Nr. 2, p. 60.

⁵² 1939 m. Tarybų Sąjungai gražinus Vilnių Lietuvai, keletą egzempliorių pradėjo gauti Vilniaus bibliotekos.

lio mėn. Vilniaus spaustuvių pristatomuose privalomuose egzemplioriuose. Bibliografijos institutas skundėsi, kad savo leidinių nepristatė Vilniaus Pranciškaus Skorynos vardo baltarusių spaustuvė⁵³. 1940 m. balandžio 6 d. rašte⁵⁴ instituto direktorius rašė, kad spaustuvės labai nereguliariai siuntinėja spaudinius, o ypač dažnai šį įstatymą pažeisdavo Vilniaus spaustuvės. Prie rašto pridėta knygų sąrašė nurodyta, kad institutui nebuvo pristatyta 1939—1940 metais išleistų 18 knygų. Jų tarpe buvo I. Simonaitytės „Vilius Karalius“ I d. (Svietimo ministerijos leid., 1939), O. Miciūtės „Žiburiai pelkėse“, K. Korsako „V. Krėvės „Raganius““ (K., „Spaudos fondas“, 1940, 100 egz.), A. Poškos „Nuo Baltijos iki Bengalijos“ (t. 2, 1939) ir kt. Tuo būdu, Bibliografijos institutui dažnai tekdavo imtis papildomų žygių, kol jis surinkdavo išėjusius spaudinius. Apskritai, per visą buržuazinės Lietuvos laikotarpį privalomojo egzemplioriaus klausimas nebuvo reikiamai sutvarkytas. Reikėjo imtis veiksmingų priemonių. 1940 m. atkūrus tarybinę santvarką Lietuvoje, sprendžiant įvairius mokslo ir kultūros darbo uždavinius, reikėjo galutinai sutvarkyti ir einamosios spaudinių registracijos klausimą. Bibliografijos institutas prie Kauno universiteto bibliotekos, tapęs socialistinės Lietuvos registracinės bibliografijos įstaiga, ir toliau vykdė savo funkcijas. Deja, privalomasis egzempliorius buvo pristatomas nepilnutinai arba gerokai vėluojant⁵⁵. Siekdama sudaryti einamajai spaudinių registracijai reikalingą bazę, be to, aprūpinti stambiąsias respublikos bibliotekas naujai išleidžiamais spaudiniais, Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Taryba 1941 m. balandžio 28 d. priėmė nutarimą dėl privalomojo egzemplioriaus pristatymo stambiausioms respublikos bibliotekoms. Pagal šį nutarimą, Kauno universiteto bibliotekai turėjo būti pristatoma po vieną visų spaudinių egzempliorių. Šis nutarimas bibliografijos darbui buvo reikšmingas dviem atžvilgiais. Pirma, jame pabrėžtos privalomojo egzemplioriaus bibliografinės funkcijos — jis buvo skiriamas „valstybinei bibliografinėi registracijai aprūpinti ir visų Lietuvos TS Respublikoje išleidžiamų spaudos veikalų statistinei apyskaitai vykdyti“⁵⁶. Antra, privalomuosius egzempliorius spaustuvės ir kitos leidimo įstaigos turėjo siųsti betarpiškai nutarime nurodytoms įstaigoms. Liaudies Komisarų Tarybos nutarimas davė juridinį pagrindą kontroliuoti privalomojo egzemplioriaus pristatymą ir išreikalauti iš spaustuvių trūkstamus leidinius. Spaustuvės ir kitos įstaigos, nepristačiusios privalomųjų egzempliorių arba pristačiusios juos pavėluotai, galėjo būti traukiamos baudžiamon atsakomybėn. Nutarimo dėl privalomojo egzemplioriaus vykdymo kontrolė buvo pavesta Lietuvos TSR Vyriausiajai literatūros ir leidyklų valdybai.

Reikia taip pat pažymėti, kad šis nutarimas turėjo ir trūkumų. Kauno universiteto bibliotekai (tuo pačiu ir Bibliografijos institutui) nebuvo pristatomi visų rūšių spaudiniai. Tokių spaudinių, kaip fabričių bei gamyklų laikraščiai, įvairūs smulkūs leidiniai, kaip, pvz., lapelių formos atsišaukimai, afišos ir kiti leidiniai, išspausdinti stiklografu ir kitais dauginamaisiais aparatais, buvo pristatomi tik Lietuvos TSR Centrinei valstybinei bibliotekai ir Mokslų akademijos bibliotekai. Tuo būdu, archyvinė funkcija — visų spausdinių saugojimas ateities kartoms — buvo pavestas ne Bibliografijos institutui bei Kauno bibliotekai, bet einamosios spaudinių registracijos nevykdančioms stambiosioms respublikos bibliotekoms. Suprantama, kad nei Bibliografijos instituto ar Kauno universiteto biblio-

⁵³ KAV, R-557, ap. 11, eil. Nr. 35, l. 161.

⁵⁴ Ten pat, l. 133.

⁵⁵ „Bibliografijos žinios“, 1940, Nr. 7, p. 173.

⁵⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Liaudies Komisarų Tarybos nutarimas Nr. 439, KVA, R-557, ap. 11, eil. Nr. 27, l. 35.

tekos kataloguose, nei jų leidžiamame žurnale šie leidiniai negalėjo atsispindėti. Ne pilnutinai pristatomas privalomasis egzempliorius neleido Bibliografijos institutui surinkti išsamių spaudos statistikos duomenų. Sie nenuoseklumai buvo ištaisyti tuojau po Didžiojo Tėvynės karo, įsteigus Lietuvos TSR Knygų rūmus bei priėmus nutarimą apie visų spaudinių privalomųjų egzempliorių pristatymą.

V

Jau pačioje Bibliografijos instituto veiklos pradžioje iškilo „bibliografijos biuletenio“⁵⁷ spausdinimo klausimas, tačiau dėl lėšų stokos toks leidinys tuo metu nepasirodė. Keletą metų Bibliografijos instituto veikla ribojosi tik gaunamų spaudinių tvarkymu. Kiekviena į institutą atsiųsta knyga ar periodinis leidinys buvo bibliografiškai aprašomas kortelėje ir įjungiamas į kartoteką. Spaudinių aprašas buvęs gana detalus: nurodomas autorius, antraštė, leidimo vieta ir metai, spaustuvė, formatas, puslapių skaičius, kaina ir t. t. Tokiu būdu gaunami spaudiniai buvo tvarkingi nuo 1924 metų.

Surinktos bibliografinės medžiagos panaudojimas buvo labai ribotas: pagal instituto duomenis buvo spausdinamos informacijos dienraščiuose, siunčiamos žinios įstaigoms, užsieniui ir kt. Plačiai informuoti apie lietuvių spaudos būklę bei metinę produkciją galėjo tik specialūs bibliografiniai leidiniai. Deja, nuostatuose numatytų einamosios bibliografinės registracijos organų — abėcėlinio sąrašo ir sisteminio metraščio — institutas negalėjo išleisti, nes tam reikalui nebuvo skiriama lėšų. Pradžioje manyta einamajai spaudinių registracijai panaudoti nors ir neperiodiškai leidžiamą žurnalą „Knygos“, tačiau 1926 m., svarstant biudžetą, buvo nubrauktos lėšos ir šio žurnalo leidimui⁵⁸. Prie žurnalo „Knygos“ dar kartą grįžta A. Ružancovas, siūles nuo 1928 m. atgaivinti jo leidimą⁵⁹. Jis išspausdino ir kitų samprotavimų apie einamosios bibliografijos sutvarkymą Lietuvoje. Straipsnyje „Valstybinės bibliografijos reikalai svetur ir Lietuvoje“⁶⁰ A. Ružancovas siūlė, nesant lėšų specialiam žurnalui leisti, bibliografinę medžiagą spausdinti dienraštyje „Lietuva“, žurnale „Svietimo darbas“ ar net „Policijoje“. Toliau jis smulkmeniškai skaičiavo, kiek eilučių ir puslapių užimtų tokia bibliografija žurnalo ar laikraščio puslapiuose per metus arba per du mėnesius. Tokia einamosios bibliografijos klausimo svarstymo eiga ir plotmė rodo ne tik valdančios buržuazijos abejingumą kultūros reikalams, bet ir minėto straipsnio autoriaus neprincipingumą. V. Biržiška šiuos A. Ružancovo pasiūlymus pavadino desperatiškais ir ironizuodamas klausė, kodėl tada einamąją spaudinių registraciją neorganizuoti tokiuose periodiniuose leidiniuose, kaip „Lietuvos gaisrininkas“ ar „Sv. Pranciškaus varpelis“⁶¹. Jis pabrėžė, kad bibliografijos darbas esąs ne „raštininkų darbas“ ir reikalauja rimtesnio bibliografų pasiruošimo.

Svarstant periodinio bibliografijos organo leidimo klausimą, iškilo einamosios bibliografijos objekto bei jos apimtys klausimas. Jeigu Bibliografijos instituto statute buvo numatytas, iš esmės, knygų registravimas, tai V. Biržiška jau rašė apie žurnalų ir laikraščių registravimą, apie žurnalų straipsnių bibliografavimą⁶². Straipsniai, esą, šio meto

⁵⁷ Lietuvos universiteto veikimo apyskaita... p. 22.

⁵⁸ „Lietuva“, 1927, rugs. 3, Nr. 198.

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Biržiška V. Lietuvos bibliografijos reikaluose.—„Lietuva“, 1927, lapkr. 23, Nr. 265.—Parašas: Vac. Bir-ka.

⁶² Ten pat.

sąlygomis turi žymiai didesnę reikšmę lietuvių kultūrai, negu daugelis išleidžiamų knygų. V. Biržiška atkreipė dėmesį ir į tokius leidinius, kaip atsišaukimai, pabrėžė jų registravimo reikšmę. Svarstant lietuvių einamosios bibliografijos objekto klausimą, buvo paliestas ir teritorinis kriterijus. V. Biržiška rašė, kad lietuvių bibliografija turinti registruoti ir už Lietuvos ribų (Vilniaus krašte, Tarybų Sąjungoje, Vokietijoje, Amerikoje, Latvijoje ir kitur) išeinančius lietuviškus spaudinius. „Mūsų bibliografijoje,— rašė jis.— turi atsispindėti ne vien Lietuvos, bet ir lietuvių kultūros ir politikos darbas, vis viena kur jis būtų pasirodęs“⁶³.

Tame straipsnyje V. Biržiška iškėlė platų Lietuvos bibliografijos išvystymo planą. (Po žurnalø „Knygos“ ir Bibliografijos instituto nuostatų pasirodymo tai buvo trečias bibliografinio darbo planas.) Tas planas žymiu mastu buvo realizuotas 1928 m. pradėtame leisti žurnale „Bibliografijos žinios“ Teigiamai reikia vertinti taip pat sumanymą registruoti atsišaukimus, kurių daugiausia leisdavo pogrindyje dirbusi Lietuvos Komunistų partija, Lietuvos komjaunimas ir kt. Už Lietuvos ribų buvo išleidžiama nemaža pažangių leidinių lietuvių kalba (Tarybų Sąjungoje, Amerikoje ir kt.). Šių leidinių registravimas einamojoje bibliografijoje, be abejo, būtų prisidėjęs prie jų propagavimo Lietuvos gyventojų tarpe.

Bibliografinio žurnalo, skirto einamajai Lietuvos spaudinių registracijai, leidimas darėsi neatidėliotinas. Būtinai reikėjo užfiksuoti išeinančius spaudinius kaip mokslo ir kultūros faktus, informuoti apie juos visuomenę bei mokslo darbuotojus, knygų prekybą ir kt. Bibliografai ypač akcentavo einamosios spaudinių registracijos reikšmę kitų sričių bibliografijos darbams ir ypač retrospektyvinei bibliografijai. Neužregistravus naujai išleistų spaudinių, vėlesnis jų rinkimas ir bibliografavimas darėsi vis sunkesnis. Tuo tarpu lietuvių bibliografijoje 1922—1927 m. atsirado stambi spraga.

Nesulaukęs vyriausybės subsidijų bibliografijos žurnalui leisti, Bibliografijos institutas ėmė ieškoti kitos išeities — jis užmezgė ryšius su knygų leidimo bendrove — Spaudos fondu. Bibliografinio žurnalo spausdinimu knygų leidimo įstaigos buvo labai suinteresuotos. 1926 m. kovo 16 d. stambiausias Kauno knygų leidimo ir prekybos įstaigos, tame tarpe ir Spaudos fondas, įteikė Ministrų kabinetui memorandumą, kuriame, be kita ko, buvo prašoma skirti lėšų reklaminio bibliografinio žurnalo leidimui. Tais metais tokio žurnalo leidimo klausimą kartu su leidyklų atstovais svarstė Švietimo ministerija. Nors pasitarimo dalyviai pripažino, kad toks žurnalas būtų reikalingas knygoms populiarinti, o jame spausdinamos recenzijos padėtų orientuotis skaitytojams išleidžiamoje spaudos produkcijoje, tačiau jo leidimą, kaip „ne pirmos eilės dalyką“, atidėjo. Reklamos tikslams buvo rekomenduota naudotis išeinančiais žurnalais ir laikraščiais. (Žr. Valstybiniame centriniame archyve laikomus dokumentus, sign. F. 391, ap. 4, b. 1286). Negavus iš vyriausybės lėšų bibliografiniam žurnalui leisti, Spaudos fondo valdyba 1926 m. buvo nutarusi pati spausdinti periodinį biuletinį, kuris informuotų suinteresuotas įstaigas ir atskirus asmenis apie spaudos naujienas. 1927 m. pabaigoje Bibliografijos institutas ir Spaudos fondas susitarė nuo 1928 m. leisti periodinį bibliografinį leidinį. Bibliografijos institutas apsiėmė nemo-kamai ruošti žurnalui medžiagą ir ją redaguoti, o Spaudos fondas savo lėšomis spausdinti. 1928 m. pradžioje pasirodė pirmasis dvimėnesinio žurnalo „Bibliografijos žinios“ numeris. Nuo tų metų 8-jo numerio iki pat jo leidimo pabaigos „Bibliografijos žinios“ buvo leidžiamos kaip Lietuvos Bibliografijos instituto organas. Žurnalo „Bibliografijos žinių“ paruoši-

⁶³ Biržiška V. Lietuvos bibliografijos reikaluose.— „Lietuva“, 1927, lapkr. 23. Nr. 265.— Parašas: Vac. Bir-ka.

mas ir jų redagavimas, kaip nurodyta 1927—1932 m. universiteto apyskaitoje, buvo laikomas svarbiausiu universiteto bibliotekos darbuotojų moksliniu darbu⁶⁴.

Zurnalo leidėjas Spaudos fondas tikėjosi, kad „Bibliografijos žinios“ būsiančios iš esmės knygų reklamos bei prekybinės informacijos organas. Bibliografijos instituto direktorius V. Biržiška ir Kauno miesto savivaldybės V. Kudirkos v. bibliotekos vedėjas V. Ruzgas turėję ruošti įvairių su šiais uždaviniais susijusių medžiagą. „Bibliografijos žinių“ I-jame numeryje rašoma, kad jose bus spausdinami „straipsniai įvairiais knygų ir bibliotekų klausimais; trumpos recenzijos, galimai objektyviai informuojančios apie knygas, ir kreipiančios daugiausia dėmesio į teigiamas knygų puses; chronika knygų ir bibliotekų gyvenimo Lietuvoje ir svetur⁶⁵“. Reikia pasakyti, kad „Bibliografijos žinių“ įžanginis straipsnis ne tik apibūdina atskiras būsimo žurnalo veiklos kryptis, bet ir jo idėines tendencijas, kurios iš esmės yra eklektinės, objektyvistinės. Kalbėdami apie knygų recenzijas, informacijas ir kt., žurnalą redagavę Bibliografijos instituto darbuotojai išdėstė savo pažiūras į knygų visuomeninę ir kultūrinę reikšmę, apibūdino jų vertinimo kriterijus. Įžanginiame „Bibliografijos žinių“ straipsnyje apie numatomą spausdinti informacinę medžiagą bei recenzijas rašoma: „Nors šioj [žurnalo — V. Ž.] daly daug sunkiau bus pasiekti visiško objektingumo, tačiau redakcija yra pasiryžusi dėti pastangų, kad ir čionai knygas įvertinant ar duodant informacijas, išlaikyti galimą objektingumą, kadangi redakcijai yra vienodai brangus kiekvienas spausdintas žodis, nežiūrint į tą asmenį, kuris jį spausdina, nežiūrint į autoriaus politinius ar visuomeninius nusistatymus“⁶⁶. Šios „Bibliografijos žiniose“ pareikštos mintys ir numatytos veiklos gairės apibūdina ir Bibliografijos instituto veiklos idėines pozicijas, pastangas vengti aštresnio kritinio vertinimo, objektyvistinis apriorinis teigiamas požiūris į kiekvieną spaudinį, kaip savos rūšies kultūros faktą. Straipsnio pabaigoje, tiesa, pažymėta, kad „ypatingo dėmesio bus kreipiama į knygas, kurios, redakcijos manymu, Lietuvos viešam gyvenime galės įgyti ilgalaikę vertę“⁶⁷. Tos pastabos duoda pagrindą manyti, kad žurnalo redakcija turėjo ir platesnių kritinio spaudos vertinimo bei rekomendavimo tikslų. Antra vertus, šias tendencijas galima taip pat laikyti ir pastangomis atsiriboti nuo to meto aktualiausių socialinių, politinių bei kultūrinių problemų ir rūpintis tuo, kas, esą, gali turėti reikšmės ateities kartoms. Tai viena iš ydingų buržuazinės bibliografijos tendencijų — rūpinimasis tariamai „amžnomis“, ateičiai svarbiomis knygomis. Tokios bibliografijos tendencijos veda į siaurą akademizmą, atsiribojimą nuo aštrių einamojo meto socialinių ir politinių klausimų, plačiųjų liaudies masių interesų.

Pradėtos leisti „Bibliografijos žinios“ stengėsi patenkinti knygų prekybos poreikius. Knygų prekybininkams, leidėjams bei plačiajai visuomenei informuoti „Bibliografijos žiniose“ buvo spausdinamos knygų recenzijos, o nuo 1929 m. — nauji vertimai. Reklamos tikslams buvo skirtos ir prie knygų sąrašų dirbtinai pridedamos pastabos, kad visas pažymėtas knygas galima gauti Spaudos fondo knygyne. Zurnale buvo pateikiama kai kurių žinių apie knygų leidimą ir prekybą. Nežiūrint to, visa ši medžiaga turėjo antraeilę reikšmę ir „Bibliografijos žinių“ knygų prekybos bei reklamos žurnalu nepavertė. Be to, nežiūrint redakcijos pastan-

⁶⁴ Vytauto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių veikimo metų (1927.II.16—1932.IX.1) apyskaita. K., 1933, p. 308.

⁶⁵ Įžangos žodis. — „Bibliografijos žinios“, 1928, Nr. 1, p. 2.

⁶⁶ Įžangos žodis, p. 2.

⁶⁷ Ten pat.

gų, žurnalas buvo nelabai populiarus, ir jo leidimas deficitinis⁶⁸. Dėl to, baigiantis pirmiesiems metams, pradėta rūpintis tolesniu „Bibliografijos žinių“ leidimu. Nuo 1929 m. pavyko gauti vyriausybės subsidiją, ir Svetimo ministerijos finansuojamą žurnalą 1929—1930 m. toliau leido Spaudos fondas. 1931 m. Spaudos fondas galutinai atsisakė leisti „Bibliografijos žinias“. Nuo to laiko kiek pasikeitė ir jose spausdinama medžiaga, pvz., nuo 1931 m. nebespausdinamos knygų recenzijos. Tuo būdu, 1931 m. baigėsi pirmasis „Bibliografijos žinių“ leidimo etapas. Nuo tų metų jis virto grynai bibliografijos reikalams skirtu žurnalu. Knygų reklamos tikslams tuo laiku buvo leidžiamas specialus periodinis leidinys — savaitinis spaudos propagandos laikraštis „Spaudos naujienos“. Kiek vėliau — nuo 1937 m. — Spaudos fondas leido „Knygų biuletinį“.

„Bibliografijos žinių“ einamosios bibliografinės registracijos programa iš pat pradžių buvo gana plati. Redakciniame šio žurnalo straipsnyje buvo nurodyta, kad jame bus registruojami Lietuvoje ir kiek galima už Lietuvos ribų leidžiami lietuviški spaudiniai, pradedant 1928 m. Greta knygų buvo numatyta registruoti ir žurnalų straipsnius. Toji programa jau pirmaisiais žurnalo leidimo metais pagrindiniais bruožais buvo vykdoma. Nuo 1928 m. „Bibliografijos žiniose“ buvo registruojami visi Lietuvoje išleisti spaudiniai, išskyrus Klaipėdos kraštą⁶⁹. Iki 1933 m. buvo žymima spaudinių pristatymo į institutą data. Panaudojęs jau esamą kartotekose medžiagą, institutas 1928 m. „Bibliografijos žiniose“ užregistravo ir 1927 m. spaudinius. Be to, „Bibliografijos žinių“ 6-jame numeryje buvo išspausdinta 1928 m. Lietuvos periodinės spaudos bibliografija. Nuo 1929 m. buvo registruojamos už Lietuvos ribų išleistos lietuviškos knygos ir periodiniai leidiniai. Nuo žurnalo 1-jo numerio buvo spausdinama; nors ir labai ribota, analizinė straipsnių bibliografija, vadinama „žurnalų bibliografija“ „Bibliografijos žinių“ 1-jame numeryje buvo pranešta ir apie lituanikos bibliografiją: žadėta nuo 2-jo numerio spausdinti skyrius „Lietuviai autoriai svetimomis kalbomis“ ir „Lithuanica“ Deja, lituanikos bibliografavimas žurnale pradėtas tik nuo 1933 m.

Svetimo ministerija, perėmusi iš Spaudos fondo „Bibliografijos žinias“, leido jas iki 1935 m. 1936 m. pradžioje „Bibliografijos žinių“ leidimą į savo rankas paėmė universiteto biblioteka. Tais pat metais buvo kiek praplėsta jose registruojama medžiaga — nuo 1936 m. registruojamos knygų recenzijos.

1931 m., įkūrus Lietuvos bibliotekininkų draugiją, „Bibliografijos žinios“ tapo ir šios draugijos organu. Žurnale pagausėjo straipsnių, išsiplėtė kronikos skyrius, nuo 1933 m. pradėta spausdinti rašytojų, publicistų ir kultūros veikėjų biobibliografijas. Tuo būdu, „Bibliografijos žinios“, nutraukusios ryšius su knygų prekybos įstaigomis, tapo einamosios bibliografijos organu ir specialiu bibliotekiniu-bibliografiniu žurnalu. Toks „Bibliografijos žinių“ turinio pasikeitimas pakėlė jo mokslinę ir informacinę vertę.

Nors „Bibliografijos žiniose“ spausdinama bibliografinė medžiaga plėtėsi ir įvairėjo, tačiau žurnalo galimybės buvo gana ribotos. Ilgą laiką „Bibliografijos žinios“ pastoviai buvo leidžiamas 12 lankų. Padidinti žurnalą pavykdavo vos vienu lanku. Dėl to žurnale spausdinama įvairi papildoma medžiaga trukdė išvystyti ypač einamąją analizinę bibliografiją. Dėl vietos stokos žymi dalis aprašytų periodikos straipsnių būdavo ne-

⁶⁸ Pirmaisiais metais žurnalas buvo leidžiamas 1000 egz. tiražu, o prenumeratorių buvo tik 211. Būdinga, kad į kai kurias apskritis buvo siunčiama vos po vieną—du egzempliorius (žr. „Bibliografijos žinios“, 1928, Nr. 6, p. 129).

⁶⁹ „Banga“, 1928, gruod. 1, Nr. 12.

užregistruoti žurnale⁷⁰. Tikl̄ai nuo 1939 m. pradžios pavyko išleisti didesn̄s apimties „Bibliografijos žinias“; vietoj anksčiau ėjusių 6 numerių per metus buvo leidžiami 8.

Nuo 1940 m. rugpiūčio mėn. (5-jo numerio) „Bibliografijos žinios“ tapo Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos ir lietuvių tautinės bibliografijos žurnalu, LTSR Bibliografijos instituto ir Bibliotekininkų draugijos organu. Ir toliau jį leido Kauno universiteto biblioteka. „Bibliografijos žiniose“ spausdinama iš esmės tokia pati bibliografinė medžiaga. Pakeitimų buvo padaryta tik bibliografijos metodikoje: nuo 1940 m. 7-jo numerio naudojama tarybinio bibliografo L. Tropovskio perdirbta dešimtainės klasifikacijos schema. Pasikeitė lituanikos skyriaus medžiaga — daugiausia registruojami spaudiniai rusų kalba. Tuo laikotarpiu „Bibliografijos žiniose“ buvo išspausdinta straipsnių, turėjusių principinės reikšmės tolesnei lietuvių bibliografijos raidai. Iš tokių buvo V. Lenino straipsnis „Ką galima padaryti liaudies švietimui“ ir „Bibliotekininkų uždaviniai Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje“⁷¹; 1941 m. VKP (b) CK nutarimo „Apie literatūros kritiką ir bibliografiją“ turinys išdėstytas 1941 m. 2-ame numeryje⁷². Žurnale išspausdintos „Dešimtainės klasifikacijos su trumpintos lentelės pagal L. N. Tropovskį“⁷³, J. Rimanto straipsnis apie visuotinį, t. y. suvestinį, katalogą⁷⁴ ir kt. Žurnale buvo gausu informacijų ir kronikos medžiagos apie Tarybų Sąjungos bibliotekas, knygų leidimą, bibliografijos klausimus ir kt.

Nežiūrint neabejotinų laimėjimų bibliografijos tvarkymo srityje, kurių pasiekė Bibliografijos institutas ir jo ruošiamos „Bibliografijos žinios“, ypač vykdant einamąją spaudinių registraciją, esama bibliografinio darbo organizacija negalėjo patenkinti išaugusių uždavinių ir bibliografijai keliamų reikalavimų. Daugelyje Tarybų Sąjungos respublikų bibliografinis darbas buvo sukoncentruotas specialiose bibliografijos įstaigose — knygų rūmuose. Respublikiniai knygų rūmai jau pirmaisiais tarybinės santvarkos metais buvo įkurti Latvijos ir Estijos respublikose. Tuo pačiu keliu buvo numatyta eiti ir Lietuvoje. 1941 m. vasario 16 d. „Vilniaus balsas“ išspausdino informaciją, kad greitai laiku bus įkurti knygų rūmai, kad ruošiami jų įstatai. Iš lakoniškų laikraštyje pateiktų duomenų sužinome, kad steigiami knygų rūmai, turėję tapti plačia „knygų reikalų tvarkymo, organizavimo įstaiga“⁷⁵. Jie turėjo toliau leisti „Bibliografijos žinias“, kurios būtų buvusios knygų rūmų organu. Deja, įsteigti knygų rūmus tuo laiku nespėta — prasidėjęs Didysis Tėvynės karas ir hitlerinė okupacija sugriovė visus kūrybinius ir organizacinius planus. Okupacijos metais Bibliografijos institutas vegetavo. „Bibliografijos žinios“ tada buvo leidžiamos jau kaip Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos Bibliografijos instituto, o ne Lietuvos Bibliografijos instituto organas, kaip jis anksčiau buvo vadinamas. Atrodo, kad Bibliografijos institutas bei žurnalo leidimas buvo vienintelė priemonė egzistuoti Kauno universiteto bibliotekai ir saugoti ją nuo išgrobstymo, ypač po to, kai okupantai uždarė Vilniaus ir Kauno universitetus. Okupacijos metais „Bibliografijos žinios“ išspausdino V. Steponaičio paruoštus ankstesnių

⁷⁰ „Literatūros naujienos“, 1936, vas. 1 (Nr. 3).

⁷¹ „Bibliografijos žinios“, 1940, Nr. 5, p. 152—153; p. 129—130.

⁷² Kritika ir bibliografija — rimtos komunisti šio auklėjimo priemonės.—„Bibliografijos žinios“, 1941, Nr. 2, p. 37—38.

⁷³ Ten pat, 1940, Nr. 7, p. 193—202.

⁷⁴ Rimantas A. Višutinio katalogo klausimu.—„Bibliografijos žinios“, 1941, Nr. 1, p. 26—32.

⁷⁵ Vengrys J. Knygų gyvenime. Pasikalbėjimas su prof. Biržiška.—„Vilniaus balsas“, 1941, vas. 16.

metų „Bibliografijos žinių“ papildymus. Tai vienintelė reikšminga medžiaga, išspausdinta to laikotarpio „Bibliografijos žiniose“.

Tuo būdu, žurnalas „Bibliografijos žinios“ buvo leidžiamas be pertraukos 16 metų (1928—1943 m.). Iš viso išėjo 104 numeriai 100 atskirų sąsiuvinų.

Tai reikšmingiausias Lietuvos Bibliografijos instituto ir Kauno universiteto bibliotekos leidinys, svarbiausias jo veiklos rezultatas. „Bibliografijos žinios“, nežiūrint jų spragų, metodikos netobulumų, objektyvistinių tendencijų, atitrikimo nuo plačiųjų liaudies masių poreikių bei švietimo uždavinių, suvaidino reikšmingą vaidmenį lietuvių bibliografijos istorijoje. Tai pirmas specialus einamosios bibliografinės registracijos organas, užfiksavęs pagrindinę to meto spaudos produkciją, informavęs mokslo visuomenę, mokyklas ir bibliotekas apie naujus leidinius, svarbiausius periodikos straipsnius. „Bibliografijos žinios“ nenustojė savo informacinės reikšmės nė tarybiniais metais. Šis žurnalas svarbus informacijos šaltinis mokslo darbuotojams, bibliotekininkams ir bibliografams, ypač ruošiant pilną nacionalinę lietuvių bibliografiją, įvairias specialią mokslo šakų bei personalines bibliografijas.

VI

Be pagrindinių savo funkcijų (privalomojo egzemplioriaus rinkimo ir registracinės bibliografijos žurnalo leidimo), Bibliografijos institutas bei Kauno universiteto biblioteka atliko reikšmingą darbą ir kitose bibliografijos srityse, spaudos statistikoje ir kt. Kartais Bibliografijos institutas atlikdavo tik organizuojamą vaidmenį, o jo leidžiamas žurnalas buvo tribūna įvairiems bibliografijos darbams skelbti. Tačiau yra duomenų, rodančių, kad Bibliografijos institutas greta einamosios spaudinių registracijos dirbo ir kitose bibliografijos srityse arba bent kaupė medžiagą tokioms bibliografijoms. Krenta į akis viena detalė: iš 20-ties „Bibliografijos žinių“ egzempliorių, spausdintų tik vienoje lapo pusėje ir skirtų katalogams, įvairioms kartotekoms bei bibliografijoms ruošti, 3 egzemplioriai buvo siunčiami Bibliografijos institutui.

Su Bibliografijos institutu buvo siejamas lietuvių spaudos retrospektyvinės bibliografijos sudarymas. V. Biržiška straipsnyje „Lietuvos bibliografijos reikaluose“⁷⁶ lieti vadinamosios „istorinės“, t. y. retrospektyvinės bibliografijos, klausimą ir rašė, kad šį darbą galinti dirbti tik rimta įstaiga, kaip prie Kauno universiteto veikiąs Bibliografijos institutas. Retrospektyvinę bibliografiją buvo manoma ruošti lygiagrečiai su einamąja. Pradėtame leisti žurnale „Bibliografijos žinios“ buvo numatyta spausdinti ir retrospektyvinės bibliografijos medžiagą — žurnalo puslapiuose suregistruoti 1923—1927 m. spaudinius. Deja, šis planas tik iš dalies buvo realizuotas — „Bibliografijos žiniose“ suregistruota tik 1927 m. spauda.

Su Bibliografijos instituto veikla susijęs ir jo vadovo V. Biržiškos darbas, ruošiant ir leidžiant kapitalinį veikalą „Lietuvių bibliografija“, kurio išėjo keturios dalys (I — 1924, II — 1926, III — 1929, IV — 1935—1939). Ši bibliografija apėmė spaudinius nuo pirmosios knygos iki 1910 m. V. Biržiškai talkininkavo nemažas būrys bibliografų ir mokslo veikėjų, jų tarpe Kauno universiteto bei jo bibliotekos darbuotojai (J. Tumas, A. Janulaitis, K. Jablonskis, I. Kisinis ir kt.).

Bibliografijos instituto leidžiamos „Bibliografijos žinios“ buvo ir kraštotyros bibliografijos organas. Jose nuo 1933 m. spaudinama eina- moji lituanikos bibliografija, M. Urbšienės surinkta retrospektyvinė 1933

⁷⁶ „Lietuva“, 1927, lapkr. 23, Nr. 265.

ir 1934 m. lituanikos bibliografija. „Bibliografijos žiniuose“ išspausdintos lituanikos bibliografijos buvo išleistos ir atskirais leidiniais. Vilniaus ir Klaipėdos kraštus liečiančias anglų spaudos bibliografijas paskelbė K. Baltramaitis. „Bibliografijos žiniuose“ 1932—1933 m. buvo išspausdintas reikšmingas kraštotyros bibliografijos darbas — K. Korsako sudaryta „Lettica“. Zurnale buvo paskelbta ir kitų autorių kraštotyros bibliografijos darbų.

Kauno universiteto profesoriai, bibliotekos ir Bibliografijos instituto darbuotojai atliko didelį darbą ir specialiosios bibliografijos srityje. Matematikos-gamtos fakulteto mokslo darbuose keliolika metų buvo spausdinama prof. K. Regelio sudaroma anctuota Lietuvos botanikos bibliografija „Lietuvos floros šaltiniai“. (Bibliografija buvo spausdinama nuo 1931 m. 5-jo tomo iki 1940 m. 14-jo tomo.) Iš viso joje užregistruota apie 600 bibliografinių vienetų.

Kitas labai reikšmingas darbas buvo Kauno universiteto bibliotekos darbuotojo ir Bibliografijos instituto bendradarbio I. Kisino veikalas — sisteminė „Lietuvos žemės ūkio bibliografija“. Ji apima apie 50 tūkst. vienetų. Bibliografiją Žemės ūkio rūmai buvo pradėję spausdinti (išliko darbo dalies korektūros lapai), tačiau neužbaigė.

Su Bibliografijos institutu susijusi ir rašytojo A. Venclovos sudaryta bibliografija „Pasaulio grožinė literatūra lietuvių kalba“. 1936—1940 m. ji buvo spausdinama „Bibliografijos žiniuose“, tačiau liko neužbaigta — išspausdinta tik iki „I“ raidės. Kai kurie darbai buvo dirbami kolektyvinėmis jėgomis. Štai 1936 m. „Literatūros naujienose“ išspausdintame interviu apie Kauno universiteto bibliotekos ir Bibliografijos instituto dirbamą mokslinį darbą nurodoma, kad „einama prie Lietuvos istorijos bibliografijos, kurią techniškai redaguos bibliografas Kisinai, o parengs Lietuvos istorikai“⁷⁷. Ruošiant šią bibliografiją, buvo numatę dalyvauti universiteto profesoriai A. Janulaitis, I. Jonynas ir kiti istorikai. Lygiagrečiai buvo dirbami platus darbas lietuvių literatūros bibliografijos srityje. Svarbiausi šios bibliografijos bendradarbiai buvo I. Kisinai, V. Biržiška ir, be abejo, kiti darbuotojai. Deja, apie pastarųjų dviejų darbų rezultatus nieko konkretaus nepavyko sužinoti, bet reikšmingi jau patys planai ir darbo organizacijos principai.

Personalinės bibliografijos srityje dirbo universiteto bibliotekos darbuotojai ir studentai. Žinomi to meto darbai yra I. Kisino sudarytos E. Volterio, M. K. Ciurlionio, V. Biržiškos ir kitos bibliografijos. „Bibliografijos žiniuose“ buvo išspausdintos J. Tumo-Vaižganto, J. Jablonskio ir kitos personalinės rodyklės.

Bibliografijos institutui priklauso ir tokie specialūs bibliografiniai leidiniai, kaip atskirų periodinių leidinių straipsnių rodyklės. 1928—1929 m. pusmečiais buvo leidžiamas „Lietuvos aido“ sistematizuotas turinys. Šias bibliografijas ruošė A. Ružancovas, o spausdinamos jos buvo kaip Bibliografijos instituto darbai.

Didelį darbą universitetas atliko, skelbdamas savo leidinių bei mokslo personalo bibliografijas. Jos buvo spausdinamos Lietuvos universiteto darbo apyskaitose, žinynuose, kalendoriuose bei kituose leidiniuose. Pvz., du bibliografijos sąrašus randame „Antrųjų penkerių veikimo metų apyskaitoje“ Pirmajame sąrašė „Universiteto leidiniai 1927—1932 m.“⁷⁸ užregistruota apie 170 mokslo darbų tomų, atskirų knygų, straipsnių atspaudų, informacinių ir kitų leidinių. Antrajame — „Mokomojo personalo

⁷⁷ „Literatūros naujienos“, 1936. vas. I, Nr. 3.

⁷⁸ Vytarto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių veikimo metų (1927.II.16—1932.IX.1) apyskaita, p. 309—317.

spausdintieji darbai 1927—1932“⁷⁹— užregistruota 1060 mokslo straipsnių bei populiarų leidinių. Literatūra suklasifikuota fakultetais, o viduje — autorių abėcėlės seka. Šis mokslo darbų sąrašas buvo įnašas į lietuvių bibliografiją ir, nežiūrint to, kad jame užregistruota nemažai mokslinės vertės neturinčių teologijos-filosofijos fakulteto darbuotojų religinio turinio straipsnių, to meto Lietuvoje buvo viena didžiausių mokslinės literatūros bibliografijų. Analogiškas bibliografijas randame ir kituose Kauno universiteto leidiniuose. Tas bibliografijas ruošdavo fakultetai bei universiteto biblioteka. Kauno universiteto darbuotojų straipsnių bibliografijos turi reikšmės ir šiuo metu, pvz., ruošiant specialiąsias atskirų mokslo šakų bibliografijas, personalines rodykles, studijuojant mokslo istoriją Lietuvoje ir kt.

Kauno universiteto biblioteka ruošdavo literatūros sąrašus pagal kitų bibliotekų arba atskirų asmenų atsiustas temas. Pvz., J. Bagdonaitė į Panevėžio viešąją valstybinę biblioteką buvo nusiųstas (1940.III) literatūros sąrašas rusų teatro istorijos klausimais (18 knygų)⁸⁰. Beveik tuo pačiu metu (1940.II.10) nusiustas į Panevėžį ir knygų apie užsienio lietuvių sąrašas (36 vienetai)⁸¹. Panašiu darbu buvo sudaroma ir daugiau. Tuo būdu Bibliografijos institutas bei Kauno universiteto biblioteka vienaip ar kitaip buvo susijusi su visais žymesniais buržuazinio meto lietuvių bibliografijos darbais, sumanymais, planais.

Svarbus Bibliografijos instituto veiklos baras buvo Lietuvos spaudos statistikos žinių rinkimas. Jau pačioje savo darbo pradžioje, rinkdamas spaudinius ir tvarkydamas jų bibliografinius aprašus kartotekose, Bibliografijos institutas tuo pačiu kaupė duomenis spaudos statistikai. Reikia pažymėti, kad spaudos statistikos centro reputaciją Bibliografijos institutas turėjo nuo pirmųjų veikimo metų. Pvz., V. Mykolaitis minėtame straipsnyje apie 1925 metų lietuvių spaudą Bibliografijos institutą lietuviškai kaip Lietuvos leidinių statistikos įstaigą⁸². Speciali buržuazinės Lietuvos statistikos įstaiga Centralinis statistikos biuras spaudos statistikos duomenis pradžioje rinko per apskričių viršininkus. Tačiau tie duomenys nebuvo pilni. 1924—1926 metų statistikos metraštyje pirmą kartą buvo paskelbta suvestinė 1919—1925 m. spaudos statistika⁸³. Ši statistika, kaip nurodė V. Biržiška⁸⁴, neapėmė žymios dalies spaudinių ir buvo labai nepilna. Be abejo, Bibliografijos instituto surinkti duomenys buvo žymiai pilnesni. Dėl to vėlesniuose Lietuvos statistikos metraščiuose spausdinami statistikos duomenys buvo grindžiami Bibliografijos instituto arba žurnalo „Bibliografijos žinios“ duomenimis. Štai 1929—1930 m. Lietuvos statistikos metraštyje (K., 1931) buvo išspausdintos vienkartinė ir periodinių leidinių statistikos lentelės, kurioms 1928—1930 metų duomenys buvo paimti iš „Bibliografijos žinių“ Tokiu būdu buvo sudaromi ir sekančių metų statistikos duomenys. Nuo 1932 m. spaudos statistika buvo spausdinama, remiantis bibliografijos instituto duomenimis⁸⁵. Bibliografijos institutas, rūpindamasis surinkti visų leidinių privalomuosius egzempliorius, ne kartą pabrėžė, kad duomenys taip pat reikalingi statistikai, nes, pagal instituto paruoštą spaudinių bibliografiją, Centralinis statistikos biuras sudaro leidinių produkcijos statistiką⁸⁶.

⁷⁹ Vytaū'o Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių veikimo metų (1927.II.16—1932. IX.1) apyskaita, p. 318—361.

⁸⁰ KVA, R-557, ap. 11, eil. Nr. 37, l. 135.

⁸¹ Ten pat, l. 141.

⁸² Mykolaitis V.-Putinas. Paštai, T. 8, p. 38.

⁸³ Lietuvos statistikos metraštis 1924—1926. K., 1927, p. 70.

⁸⁴ „Lietuva“, 1927, lapkr. 23, Nr. 265.

⁸⁵ Lietuvos statistikos metraštis 1932 m. K., 1933, p. 256.

⁸⁶ KVA, R-557, ap. 11, eil. Nr. 35, l. 133.

1 Bibliografijos institutą statistikos duomenų kreipdavosi ir kitos įstaigos, spaudos organai bei atskiri asmenys. Pvz., „Ryto“ spaustuė (1938.VIII.12) prašė ruošiamam 1939 m. kalendoriui tokių žinių: 1) kiek kuriais metais Lietuvoje išleista knygų, nurodant spaudinių rūšis (vadovėliai, beletristika, grožinė literatūra ir kt.); 2) kiek kuriais metais Lietuvoje išspausdinta periodinių leidinių; 3) prašoma duomenų apie prieškarinę lietuvių spaudą ir užsienio lietuvių leidinius⁸⁷.

Tuo būdu, Lietuvos Bibliografijos institutas buvo ne tik bibliografijos, bet ir spaudos statistikos centras. Spaudos statistikos medžiagą jis spausdindavo „Bibliografijos žiniuose“, pateikdavo Lietuvos statistikos metraščiui ir kt.

Lietuvos Bibliografijos institutui iš pat pradžių teko palaikyti ryšius su užsieniu. (Tokios jo funkcijos buvo numatytos ir statute.) B. Sruoga dar 1925 m. nurodė, kad Bibliografijos instituto „viena, kitų tarpe, pareiga yra pranešinėti užsienio atitinkamoms įstaigoms žinių apie naujai pasirodantių lietuvių kalba leidinius“⁸⁸. Bibliografijos institutas gaudavo iš kitų šalių paklausimų apie lietuvių spaudą, buvo prašomas sudaryti lietuvių spaudos bibliografijas ir kt. Štai vienas būdingas to meto bibliografijos darbo pavyzdys. Vroclave (Breslau) veikęs Rytų Europos institutas 1926 m. išleido 1922 m. Rytų Europos kraštų knygų ir straipsnių bibliografiją. Joje greta kitų tautų leidinių figūruoja ir lietuviškieji. Duomenys apie juos buvo paimti iš žurnalo „Knygos“⁸⁹. Po to buvo ruošama 1923 m. Rytų Europos bibliografija. Šis institutas 1926 m. antroje pusėje tris kartus rašė⁹⁰ Lietuvos Bibliografijos institutui, prašydamas atsiųsti lietuvių spaudos bibliografiją. Lietuvos Bibliografijos institutas dėl nežinomų priežasčių reikalaujamos medžiagos nenusiuntė, ir 1923 m. skirtame leidinyje jokių duomenų apie lietuvių spaudą nebuvo. Matyti, Bibliografijos institutas pilnų duomenų apie 1923 m. spaudinius neturėjo (privalomąjį egzempliorių gaudavo tik nuo 1923 m. pabaigos) ir dėsė siųsti apie juos žinių. Reikia manyti, kad čia vaidino tam tikrą vaidmenį ir subjektyvūs veiksniai, pvz., nenorėta pasirodyti tarptautinėje arenoje su palyginti nedidele leidinių bibliografija, o gal buvo vengiama bendradarbiauti su vokiečių ekspansionizmo tikslams tarnaujancia įstaiga — Rytų Europos institutu. Mums šiuo atveju reikšminga tai, kad Lietuvos Bibliografijos institutas greitai tapo oficialia bibliografine įstaiga, palaikiusia ryšius su kitų kraštų mokslo įstaigomis, bibliotekomis bei atskirais asmenimis.

Į Kauno universitetą kreipėsi (1934.III.13) prie V. Lenino v. bibliotekos veikusi Visasąjunginė žemės ūkio bibliografijos asociacija, prašydama ruošiamam informaciniam leidiniui žinių apie Lietuvos žemės ūkio bibliotekas, siūlydama keistis bibliografiniais ir kitais leidiniais⁹¹.

Į Lietuvos Bibliografijos instituto vadovybę kreipėsi (1935.II.2) Visasąjunginė kultūrinių ryšių su užsieniu draugija⁹², prašydama atsiųsti literatūros apie Tarybų Sąjungą. Leidiniai buvo renkami ruošiamai užsienio literatūros apie Tarybų Sąjungą bibliografijai. Daugiausia buvo prašoma siųsti įvairių bibliografinių leidinių, iš kurių galima būtų sistemingai rinkti duomenis apie Tarybų Sąjungą liečiančius spaudinius, tarybinių autorių knygų vertimus ir kt. Ypač pageidaujami buvo naujesni leidiniai. Kauno universiteto bibliotekos archyve yra išlikęs „Knygų apie TSRS ir

⁸⁷ KVA, R-557, ap. 16, eil. Nr. 36, l. 8.

⁸⁸ Sruoga B. Dailiosios literatūros reikalas Lietuvoj.—„Baras“, 1925, Nr. 9—10, p. 144.

⁸⁹ „Banga“, 1928, gruod. 1, Nr. 12.

⁹⁰ KVA, R-557, ap. 11, eil. Nr. 7, l. 113, 114 ir 115.

⁹¹ Ten pat, eil. Nr. 24, l. 26.

⁹² Ten pat, eil. Nr. 7, l. 36.

Lietuvoje išleistų vertimų sąrašas“⁹³. Jame nurodytos 38 knygos: M. Gorkio „Motina“ ir „Italijos vaizdai“, V. Biankio „Kas kuo gieda“, I. Erenburgo „Trylika pypkių“, J. Paleckio „SSSR — mūsų akimis“, B. Dauguviečio „Teatralinė Maskva“ (1929) ir kt. Sąraše yra ir antitarybinių leidinių. Maskvos Valstybiniam pedagoginiam institutui, jo prašymu (1940.X.18), buvo sudarytas J. H. Herberto darbų ir literatūros apie jį sąrašas (22 knygos)⁹⁴.

Latvių bibliotekininkų draugija, kviesdama (1930.VII.21) Kauno universiteto bibliotekos darbuotojus į Pabaltijo bibliotekininkų konferenciją, pageidavo pranešimo apie latvių ir estų autorius lietuvių literatūroje⁹⁵.

Nemaža įvairių sąrašų ir informacijų buvo paruošta atskiriems asmenims. N. Murašovui į Maskvą (1938.III.16) buvo nusiųstas literatūros sąrašas „Lermontovas ir jo kūrinių vertimai lietuvių kalba“ (daugiau kaip 50 pozicijų), aprašas lietuvių ir rusų kalbomis⁹⁶. Remiantis A. Venclovos bibliografijos rankraščiu, buvo sudarytas N. V. Gogolio kūrinių vertimų į lietuvių kalbą sąrašas, į kurį įtraukta daugiau kaip 20 vienetų⁹⁷. A. Senas (1931.I.16)⁹⁸ prašė sudaryti visų Kauno humanitarinio fakulteto leidinių sąrašą. Sąrašas turėjęs apimti kalbotyrą, literatūrą, tautosaką ir istoriją. Tomis knygomis norėta aprūpinti Amerikos Viskonsino ir Yales universitetus. Vienam suomių mokslininkui (1936.III.26) per Užsienio reikalų ministeriją paruoštas lietuvių kalbos žodynyų sąrašas (22 knygos)⁹⁹. Dr. Cukeriui į Erlangeną Vokietijoje (1938 m.) nusiųstas literatūros apie alkoholizmą lietuvių kalba¹⁰⁰ sąrašas, o A. Dominui (1940.I.20) nusiųstas literatūros sąrašas tema „Karaliaus Zigmanto Augusto agrarinė reforma Lietuvoje“¹⁰¹.

Būta ir kitokių klausimų, su kuriais į Bibliografijos institutą kreipdavosi kitų šalių mokslininkai, kultūros veikėjai. Vienas iš tokių buvo žymaus olandų rašytojo Hermano de Mano raštas (1938.VIII.12), kuriame jis siūlė Lietuvoje išleisti savo kūrinius ir prašė surasti leidėją¹⁰².

Antra vertus, Lietuvos Bibliografijos institutas kartais gaudavo Lietuvą liečiančios bibliografinės medžiagos iš kitų šalių. Pvz., iš Vaterberio (JAV) F. J. Hilas atsiuntė (1938.II.7) Bibliografijos institutui savo surinktą bibliografinę medžiagą (knygas ir periodiką) anglų kalba apie Lietuvą ir lietuvius¹⁰³. Jis siūlė šią bibliografiją išspausdinti „Bibliografijos žiniuose“ arba žurnale „Pasaulio lietuvis“¹⁰⁴.

Bibliografijos instituto ryšius su užsienio šalimis atspindi ir „Bibliografijos žinių“ paplitimas bei jų populiarumas užsienyje. Štai keletas pavyzdžių. Lenkijos okupuotajame Vilniuje veikusi Lietuvių mokslo draugija prašė (1930.III.14) siųsti „Bibliografijos žinias“ draugijai ir Vilniaus universiteto bibliotekai¹⁰⁵. Šio žurnalo prašė Latvijos universitetas Rygoje¹⁰⁶. „Bibliografijos žinių“ prašė Visasąjunginiai knygų rūmai¹⁰⁷

⁹³ KVA, R-557, ap. 11, eil. Nr. 3, l. 34.

⁹⁴ Ten pat, eil. Nr. 41, l. 139.

⁹⁵ Ten pat, eil. Nr. 3, l. 10.

⁹⁶ Ten pat, eil. Nr. 27, l. 402—406.

⁹⁷ Ten pat, eil. Nr. 41, l. 48—50.

⁹⁸ Ten pat, eil. Nr. 12, l. 313.

⁹⁹ Ten pat, eil. Nr. 41, l. 176.

¹⁰⁰ Ten pat, eil. Nr. 26, l. 16.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Ten pat, eil. Nr. 27, l. 312—313.

¹⁰³ Ten pat, eil. Nr. 38, l. 89.

¹⁰⁴ Ši bibliografija vėliau buvo išspausdinta leidinyje „Bulletin of bibliography and dramatic index“ (v. 17, no 1 (152), 1940, Jan.-Apr.).

¹⁰⁵ KVA, R-557, ap. 11, eil. Nr. 3, l. 23.

¹⁰⁶ Ten pat, eil. Nr. 28, l. 50.

¹⁰⁷ Ten pat, eil. Nr. 41, l. 144.

ir V. Lenino v. biblioteka (1940.I.25)¹⁰⁸. Iš savo pusės V. Lenino v. biblioteka siūlė dvi A. Fomino bibliografijos „Puškiniana“ dalis. „Bibliografijos žinios“ buvo siunčiamos (1938 m.) į Varšuvą Nacionalinei bibliotekai (Biblioteka narodowa)¹⁰⁹, jų prašė Kylio universiteto Pasaulinės ekonomikos ir jūrų komunikacijų institutas¹¹⁰. „Bibliografijos žinios“ buvo siunčiamos į Prancūziją, Palestiną ir kitas šalis¹¹¹. Apskritai, žurnalas „Bibliografijos žinios“ buvo vienas labiausiai užsienyje reikalaujamų Kauno universiteto leidinių. Jeigu jo prenumatorių užsienyje buvo palyginti nedaug, pvz., 1938 m.—36, o 1939 m.—31¹¹², tai mainais arba nemokamai buvo siuntinėjama į arti 100 užsienio įstaigų¹¹³. Tuo būdu, „Bibliografijos žinios“ ne tik informavo apie spaudos produkciją, lietuonikos medžiagą, svarbiausius straipsnius, bet ir supažindino su Lietuvos bibliotekininkystės ir bibliografijos pasiekimais, reprezentavo lietuvių bibliografinę ir bibliotekinę spaudą.

Bibliografijos institutas ir Kauno universiteto biblioteka buvo centrinės bibliografinės įstaigos buržuazinėje Lietuvoje. Jų veikla susijusi ir su visa to meto Kauno universiteto moksline bei pedagogine veikla. Bibliografijos institutui pristatomi privalomieji egzemplioriai užtikrino sistemingą vienos stambiausių Lietuvoje bibliotekų — Kauno universiteto bibliotekos — fondų komplektavimą. Didžiausias Bibliografijos instituto nuopelnas buvo jo darbuotojų ruošiamas ir redaguojamas žurnalas „Bibliografijos žinios“. Pagal sukauptą bibliografinę medžiagą jis priklauso prie reikšmingiausių ikitarybinės lietuvių bibliografijos leidinių. Bibliografijos institutas bei jo leidžiamos „Bibliografijos žinios“ subūrė negausias to meto bibliografų ir bibliotekininkų pajėgas, sudarė tribūną jų ruošiamiems bibliografiniams darbams ir straipsniams spausdinti. Ši medžiaga (bibliografinės rodyklės, tyrinėjimai, straipsniai, statistikos duomenys, kronika ir kt.) yra labai svarbi, tiriant bibliotekininkystės ir bibliografijos būklę buržuazinėje Lietuvoje. Bibliografijos instituto veiklą siaurino ir jo kultūrinę reikšmę menkino pusiau visuomeninis jo organizavimo pagrindas, dideli materialiniai sunkumai. Dėl lėšų stokos Bibliografijos institutas nepajėgė įvykdyti visų jo statute numatytų punktų. Paskutinį kartą Bibliografijos instituto klausimas Lietuvoje iškylo po Didžiojo Tėvynės karo. Rašytojas A. Venclova straipsnyje „Artėjant didžiajai lietuvių kultūros šventei (400 metų nuo pirmosios lietuviškos knygos išleidimo)“¹¹⁴, liedsdamas pilnos lietuvių spaudos bibliografijos paruošimo klausimą, rašė, kad geriausiai tą darbą galėtų atlikti bibliografijos institutas, kurį, autočiaus nuomone, geriausia, esą, įsteigti prie Kauno Centrinės valstybinės (dabar Lietuvos TSR Valstybinės respublikinės) bibliotekos. Šis planas liko nerealizuotas, nes jau tais pat 1945 m. buvo įsteigtas savarankiškas bibliografijos centras respublikoje — Lietuvos TSR Knygų rūmai.

Vilniaus Valst. universitetas
Bibliotekininkystės katedra

Iteikta
1963 m. lapkričio mėn.

¹⁰⁸ KVA, R-557, ap. 11, eil. Nr. 4, l. 61.

¹⁰⁹ Ten pat, eil. Nr. 39, l. 44.

¹¹⁰ Ten pat, eil. Nr. 24, l. 129.

¹¹¹ Ten pat, eil. Nr. 24.

¹¹² Bibliografijos žinių platinimas.— „Bibliografijos žinios“, 1939, Nr. 4, p. 126.

¹¹³ KVA, R-557, ap. 11, 1922—1931, eil. Nr. 1—10, l. 167a.

¹¹⁴ „Tiesa“, 1945, sausio 14.

ЛИТОВСКИЙ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ

В. ЖУКАС

Резюме

Первой попыткой наладить текущую регистрацию печати в Литве было появление критико-библиографического журнала „Кпугос“ («Книги», 1922—1924). Ввиду того, что журнал выходил нерегулярно и осуществлял в основном ретроспективную регистрацию, вопрос о текущем библиографировании литературы остался нерешенным.

Организованный в 1924 г. при библиотеке Каунасского университета Литовский Библиографический институт явился первым специально библиографическим учреждением, на которое была возложена текущая регистрация печати. Институт был создан по инициативе университетской Комиссии международного интеллектуального сотрудничества как научно-библиографическое учреждение, действовавшее в тесном контакте с библиотекой университета и названной комиссией. В деятельности института должны были принять участие научный персонал университета, а также и другие деятели, проявившие себя в области библиографии, в том числе и зарубежные.

Основными задачами института, как указывалось в его уставе, были следующие: 1) собирание обязательного экземпляра всех издаваемых в Литве произведений печати; 2) создание библиографии всей выходящей в Литве и за рубежом печати на литовском языке и литературы на других языках о Литве; 3) периодическое публикование на литовском и на одном из иностранных языков оперативного алфавитного списка новой литературы, а также издание систематизированного ежегодника печати.

В буржуазной Литве не было закона о предоставлении обязательного экземпляра вновь издаваемой литературы непосредственно для целей библиографии. Законы о печати 1919 и 1935 гг. предусматривали получение обязательного экземпляра местными органами власти, и лишь позднее обязательные экземпляры стали выделяться для различных учреждений и библиотек. Поэтому собирание обязательного экземпляра было очень важным и сложным делом Библиографического института. На его основе велась текущая регистрация печати и шло комплектование одной из важнейших библиотек того времени — библиотеки Каунасского университета.

Основным изданием Библиографического института стал с 1928 года журнал „Bibliografijos žinios“ («Библиографические известия»), явившийся регулярным органом текущей библиографической регистрации в Литве, а также единственным периодическим изданием по вопросам библиографии и библиотековедения. Подготовку журнала осуществлял Библиографический институт, а его издание — с 1928 г. коммерческое учреждение «Фонд печати» („Spaudos fondas“), с 1931 г. — Министерство просвещения, с 1936 г. — библиотека Каунасского университета. С пятого номера за 1940 год журнал стал органом учетно-регистрационной библиографии Литовской Советской Социалистической Республики и литовской национальной библиографии. Всего вышло сто четыре номера журнала в сотне отдельных выпусков.

Наряду с выполнением основных функций (собирание обязательного экземпляра и издание журнала регистрационной библиографии) Библиографический институт внес существенный вклад в создание ретроспективной библиографии литовской печати, а также в развитие библиографии отдельных отраслей знания, персональной библиографии

и др. Библиографический институт был центром статистики печати в буржуазной Литве, поддерживал связи с библиотеками, научными учреждениями и отдельными лицами за рубежом (в Советском Союзе, Латвии, Польше, Германии и других странах).

Библиографический институт и библиотека Каунасского университета были центром библиографической работы в буржуазной Литве. Их деятельность была связана со всей научной и педагогической работой Каунасского университета в тот период. Издававшийся ими журнал «Библиографические известия» принадлежит к наиболее значительным источникам литовской досоветской библиографии. Библиографический институт и его периодический орган помогли стимулировать библиографическую работу в Литве, создали условия для опубликования библиографических указателей, а также статей по вопросам библиотековедения и библиографии. Этот материал и доныне сохраняет свое значение для изучения состояния библиографического и библиотечного дела в буржуазной Литве. Однако деятельность Библиографического института и его культурное значение в течение всего периода его существования в большой мере ослаблялись серьезными материальными трудностями, отсутствием государственной поддержки, наполовину общественной основой организации института. Из-за отсутствия средств Библиографический институт не был в состоянии выполнить все намеченные в его уставе задачи.

Вопрос о Библиографическом институте в Литве возник и после Великой Отечественной войны в 1945 г., когда писатель А. Венцлова предложил организовать такое учреждение при Государственной Центральной (позднее — Республиканской) библиотеке (см. «Тисса» 1945, 14 января). Это предложение не было реализовано, так как в том же году в Советской Литве был создан самостоятельный библиографический центр — Книжная палата Литовской ССР.
